

MISJONSHØGSKOLEN

MARTIN LUTHERS FORSTÅELSE AV DEN TROENDES DELAKTIGHET
I KRISTUS OG BETYDNINGEN FOR DET KRISTNE LIV

MASTEROPPGAVE I TEOLOGI

30-MOPG

Systematisk teologi

av

ANDREA GOTUHOLT LUNDE

STAVANGER

NOVEMBER 2014

Innhold

Forord.....	4
Kapittel 1 INNLEDNING	5
1.1 Bakgrunn for valg av tema	5
1.2 Problemstilling og avgrensing.....	6
1.3 Kilde, metode og disposisjon	7
Kapittel 2 OM ANTILATOMUS.....	9
2.1. Historisk bakgrunn	9
2.2 Skriftets innhold og oppbygning	10
2.3 Oppsummering	13
Kapittel 3 DELAKTIGHET I KRISTUS	15
3.1 Hva vil det si at et menneske kan få delaktighet i Kristus?	15
3.1.1 <i>Hvordan forstå at den troende er i Kristus?</i>	18
3.2 Hvordan er det mulig at et menneske får del i Kristus?	20
3.2.1 <i>Guddommeliggjørelse?</i>	23
3.3 Oppsummering	25
Kapittel 4 DELAKTIGHETENS EFFEKT	27
4.1 Hva fører delaktigheten i Kristus til?	27
4.1.1 <i>Utvexling av egenskaper</i>	27
4.1.2 <i>Seier over synden</i>	30
4.1.3 <i>Åndens nærvær</i>	32
4.2 Hvordan skal de bibelske metaforene som gir uttrykk for delaktighet i Kristus forstås?.....	36
4.3 Hvordan blir delaktigheten til?.....	39
4.4 Hvordan kan delaktigheten forstås sammen den forensiske forståelsen av rettferdiggjørelsen?	42
4.5 Oppsummering	46
Kapittel 5 DELAKTIGHET I KRISTUS OG DET KRISTNE LIVET	48
5.1 Hvordan skal den troende forholde seg til delaktigheten i Kristus?	48
5.2 Simul justus et peccator?.....	50
5.3 Det kristne livet	51
5.3.1 <i>Dåp</i>	52
5.3.2 <i>Omvendelse</i>	53
5.3.3 <i>Nattverd</i>	56
5.3.4 <i>Gode gjerninger</i>	58
5.3.5 <i>Fellesskap med andre kristne</i>	59
5.4 Oppsummering	60
Kapittel 6 AVSLUTNING	62

6.1 Konklusjon	62
6.2 Utblikk.....	65
Kapittel 7 BIBLIOGRAFI.....	68

Forord

Jeg ber om at vår Herre Jesu Kristi Gud, herlighetens Far, må la dere få en Ånd som gir visdom og åpenbaring, så dere lærer Gud å kjenne. Må han gi dere lys til hjertets øyne, så dere får innsikt i det håp han har kalt dere til, hvor rik og herlig hans arv er for de hellige og hvor overveldende hans kraft er hos oss som tror. Med denne veldige makt og styrke reiste han Kristus opp fra de døde og satte ham ved sin høyre hånd i himmelen, over alle makter og åndskrefter, over alt velde og herredømme og over alle navn som nevnes kan, ikke bare i denne tid, men også i den kommende. Alt la han under hans føtter, og ham, hodet over alle ting, ga han til kirken, som er Kristi kropp, fylt av ham som fyller alt i alle.

Efeserne 1,17-23

Kapittel 1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Hva vil det egentlig si å være en kristen? Spørsmålet står sentralt i enhver kristen teologi, og skjærer på mange måter rett til benet av hva kristen teologi er. Et tilsynelatende enkelt spørsmål. Hvordan kan mennesker komme i et rett forhold til Gud og hva består dette i? Så enkelt, og likevel så vanskelig å skulle gi et fullstendig dekkende og utfyllende svar. Noen vil peke på det å være en del av kirkens liv, noen vil peke på det å tro på Jesus som sin frelser, andre vil peke på et sett med moralske regler eller verdier som man holder seg innenfor. Svarene som har blitt gitt opp gjennom historien har med mange forskjellige farger malt et bilde av hva det vil si å være en kristen, ofte som reaksjon på tendenser i samtiden, både innenfor og utenfor kirken. Felles for alle svar er imidlertid at de på en eller annen måte forholder seg til Jesus Kristus, den kristne troens sentrum.

I en norsk kontekst som i overveiende grad er preget av en luthersk kristendomsforståelse har særlig reformasjonens fargelegging av hva det vil si å være en kristen gjort seg gjeldende. Luthers store oppdagelse av rettferdiggjørelse ved tro alene er på en spesiell måte blitt gjort til grunnlaget for forståelsen av spørsmålet nevnt innledningsvis. Den som tror på og setter sin lit til at Jesu frelsesverk gjelder for seg selv er rettferdiggjort for Gud, det er det det er å være en kristen. Reformatorene var som en naturlig konsekvens av den konfliktsituasjonen de befant seg i uhyre tydelige på sin posisjon når det gjaldt rettferdiggjørelsen, en tydelighet som den lutherske tradisjonen i stor grad har tatt med seg videre. Svart-hvitt har tydelighetens fordel, men fra det bibelske materialet har vi imidlertid mange forskjellige måter å omtale og tenke det kristne livet og forståelsen av forholdet til Gud på. Noen av disse er velkjente, andre mer fremmede, og i møte med nye tider kan disse være til berikelse og hjelp i forkynnelsen av evangeliet for nye generasjoner.

En av nyansene i det bibelske fargeskrinet er knyttet til forståelsen av at den kristne får del i Kristus og blir ett¹ med ham. Dette er en fargenyans som bidrar med et perspektiv på det kristne livet som på en spesiell måte betoner det nye livet og som har en mystisk klangbunn som resonnerer med mange av de åndelige strømningene i samtiden. Perspektivet bidrar også med en inngangsport for å snakke om frelse og det kristne livet som tar en noe annerledes tilnærming til forståelsen av synden. Som kirke er det ikke vår oppgave å skulle tilpasse evangeliet og forkynnelsen av dette til enhver trend i samfunnet rundt oss. Å bidra til

¹ Joh 17,22

å relatere trender i samtiden til elementer som allerede ligger i evangeliets forståelse av frelsen og det kristne livet er imidlertid en viktig tilnærming som kan hjelpe mennesker til å se de gode nyhetene med friske øyne.

1.2 Problemstilling og avgrensing

Med utgangspunkt i refleksjonene over ønsker jeg i denne oppgaven å gjøre en undersøkelse av hvordan man kan forstå at mennesket i frelsen får del i Kristus. Forståelsen av delaktighet eller enhet med Kristus er en måte å vinkle evangeliets budskap på som bærer med seg mange elementer. Delaktighet med Kristus kan forstås på flere måter, men konseptet plasserer seg hele tiden i kjernen av det kristne budskapet og relaterer til mange av de sentrale begrepene i den kristne teologien, som for eksempel rettferdiggjørelse, helliggjørelse, tro og forsoning. Kanskje kan forståelsen av den troendes delaktighet i Kristus bidra med en ny inngangsport til evangeliet for mennesker som har avskrevet det på grunnlag av uttrykksformer som ikke kommuniserer etter sin hensikt lenger? I det bibelske materialet finner vi flere steder og i forskjellige varianter uttrykksmåter som tar i bruk tanken om enhet eller delaktighet for å uttrykke sentrale kristne sannheter. Å ta i bruk disse uttrykksmåtene kan bidra med nye perspektiver både på egen teologi og praksis, men dette krever også refleksjon omkring hva disse uttrykker og hvordan de passer sammen med andre elementer i teologien. Et interessant element ved forståelsen av delaktigheten i Kristus er at den åpner opp for en forståelse av det kristne livet som delvis står i kontrast til deler av vår luthersk-pietistiske tradisjon i Norge. Hvordan skal man så fremstille og forstå det kristne livet med utgangspunkt i den troendes delaktighet i Kristus? Oppgaven vil ta utgangspunkt i følgende problemstilling:

”Hvordan forstår Martin Luther den troendes delaktighet i Kristus? Hvordan blir delaktigheten til og hvilken betydning har denne for det kristne livet?”

Delaktighet i Kristus er ikke et perspektiv som har vært særlig i forgrunnen i den lutherske tradisjonen. Den lutherske tradisjonen er imidlertid rikere enn man ved første øyekast kan få inntrykk av, og en undersøkelse av våre konfesjonelle røtter kan kaste lys over og bidra med perspektiver fra vår egen tradisjon som kan berike forståelsen av troen og det kristne livet i møte med en samtid som byr på andre utfordringer og fallgruver enn for tidligere generasjoner. Det har derfor vært et ønske å skrive oppgaven fra et luthersk ståsted og kildemateriale.

Martin Luther står fremfor noen som selve representanten for den lutherske tradisjonen, og er naturlig nok av spesiell interesse for konfesjonen som bærer hans navn. Hans sentralitet for alle de protestantiske konfesjonene gjør ham til en naturlig figurant i en oppgave som denne, og vil forhåpentligvis bidra til at resultatet vil være av interesse for flere enn dem som identifiserer seg spesifikt med den lutherske tradisjonen. En fullstendig undersøkelse og analyse av Martin Luthers forståelse av problemstillingens tema i hans samlede verker er imidlertid utenfor en masteroppgaves omfang, og det er derfor nødvendig med en avgrensing for å gjøre undersøkelsens omfang hensiktsmessig for en oppgave som denne. På bakgrunn av dette vil oppgaven begrense seg til å undersøke ett utvalgt skrift av Martin Luther.

1.3 Kilde, metode og disposisjon

Antilatomo² er et skrift som i nyere lutherforskning har blitt gjenstand for mye oppmerksomhet.³ Skriftet har en særegen systematisk karakter⁴ blant Luthers skrifter som gjør at det skiller seg ut som sentralt for forståelsen og avklaringen av deler av Luthers teologi, og da særlig rettferdiggjørelseslæren.⁵ Forståelsen av delaktighet i Kristus og rettferdiggjørelsen er to aspekter ved Luthers teologi som ligger nært opp til og spiller på hverandre, og det er derfor naturlig å tenke seg at teksten vil være relevant for oppgavens problemstilling og tema. Det er på bakgrunn av dette at teksten har blitt valgt som kildemateriale for oppgaven.

Skriftet som er valgt bærer den fulle tittelen ”Rationis Latomianae pro incendiariis Louaniensis scholae sophistis reditae, Lutheriana confutatio”. Det er opprinnelig skrevet på latin og oppgaven vil bruke den engelske oversettelsen i samleverket *Luther's works*⁶ (bind 32) som grunnlag for undersøkelsen.

Oppgaven vil ta i bruk hermeneutisk metode for å fortolke og forsøke å forstå⁷ teksten ut fra oppgavens problemstilling. I tråd med oppgavens overordnede mål vil ikke skriftets innhold i sin helhet gjennomgås i oppgaven, men på bakgrunn av en fullstendig lesing vil det

² Ragnar Skottene, *Nåden og Gaven. En analyse av et hovedmotiv i Martin Luthers skrift mot Latomo*. (Oslo: Solum Forlag 2008), 14. Skriftet fikk dette tilnavnet av Melancton.

³ Uffe Kronborg, *Retfærdiggjørelsen hos Luther – med særligt henblik på fornyelsen* (København: Nemaiah, 1999), 35

⁴ Asger Chr. Højlund, *Ved gaven helbreder han naturen. Helbredelsestanken i Luthers retfærdiggjørelseslære* (Århus: Forlaget Kolon 1992), 22

⁵ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 35

⁶ Martin Luther, *Luther's works vol.32* (Philadelphia: Muhlenberg Press 1958). Forkortes heretter LW 32

⁷ Olav Dalland, *Metode og oppgaveskriving for studenter* (Oslo: Gyldendal, 5.utgave 2012), 57

trekkes frem avsnitt og perspektiver som er relevante for problemstillingen og besvarelsen av denne.

Før oppgaven går mer direkte inn på oppgavens problemstilling vil det bli gitt en kort presentasjon av kildeskriftet. Luther skrev skriftet som en del av en konflikt og oppgaven vil gi en kort historisk bakgrunn for konflikten og situasjonen som ledet frem til at Luther skrev skriftet. Deretter vil det bli gitt en oversikt over skriftets innholdsmessige hovedtrekk og struktur. Ingen skrifter befinner seg i et kontekstuelet vakuu, heller ikke dette, og en generell forståelse av konteksten er nyttig for å forstå skriftets intensjon og nerve.

Med dette som bakteppe vil de neste kapitlene gå over i oppgavens hoveddel og forsøke å besvare problemstillingen ved hjelp av å stille spørsmål til kildeteksten. Kapittel 3 vil ta utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hva vil det si at et menneske kan få delaktighet i Kristus?
- Hvordan er det mulig at et menneske kan få delaktighet i Kristus?

Det neste kapittelet søker å besvare disse spørsmålene:

- Hva fører delaktigheten til?
- Hvordan skal de bibelske metaforene som gir uttrykk for delaktighet i Kristus forstås?
- Hvordan blir delaktigheten til?
- Hvordan kan delaktighet i Kristus forstås sammen med den forensiske forståelsen av rettferdiggjørelsen?

Kapittel 5 stiller spørsmålene:

- Hvordan skal den troende forholde seg til delaktigheten i Kristus?
- Hvordan ser det kristne livet ut som preges av forståelsen av frelsen som delaktighet i Kristus?

Oppgaven vil struktureres rundt disse spørsmålene og fortløpende drøfte svarene som fremmes med henblikk på Antilatamus' innhold og relevant sekundærlitteratur.

Avslutningskapittelet av oppgaven deles i to deler. Først en del for å trekke sammen de overordnede linjene fra spørsmålene over. Dette for å gi en sammenfattet konklusjon som svarer på problemstillingen med utgangspunkt i oppgavens kildetekst. Deretter følger en avsluttende refleksjon over oppgavens konklusjon og utblikk med tanke på anvendelse av denne i formidling av evangeliet i dagens kirkelige kontekst.

Kapittel 2 OM ANTILATOMUS

2.1. Historisk bakgrunn

Skriftet "Rationis Latomianae pro incendiariis Louaniensis scholae sophistis reditae, Lutheriana confutatio" ble skrevet som en del av Martin Luthers konflikt med Jacobus Latomus, en fremtredende professor ved Universitetet i Louvain i Belgia.⁸ Teologene ved Universitetet i Louvain hadde så tidlig som om i 1519 åpent fordømt Luthers skrifter, og Luther svarte på dette med å publisere en imøtegåelse av disse fordømmelsene mars 1520.⁹ I det konfronterende svaret tok Luther opp mange teologiske problemstillinger hvor han polemiserer mot den skolastiske tradisjonen, og er blant annet innom tema knyttet til filosofiens rolle i teologien, bruk og tolkning av Skriften for å begrunne teologiske påstander og forståelsen av synd og nåde.¹⁰ På pavelig befaling brenner universitetet i Louvain Martin Luthers skrifter sommeren 1520¹¹ og i mai 1521 publiserer Jacobus Latomus et omfattende forsvar av den opprinnelige fordømmelsen av disse skriftene. Latomus' skrift tar opp tema som ligger ved kjernen av den teologiske kontroversen med Luther. I syv deler diskuterer han virkningen av synd på gode gjerninger, den frie viljen, botssakramentet, avgudsdyrkelse og overtredelser av det første budet, dyd og kunnskap slik de finnes i synderen, skjærsilden og avlat.¹²

Latomus' forsvar når Luther 26.mai 1521.¹³ På dette tidspunktet sitter Luther i beskyttelsesarrest på slottet Wartburg hvor kurfyrste Fredrik den Vise har brakt ham for å holde ham i live.¹⁴ Luther avbryter høyst motvillig den store og viktige oppgaven med å oversette det nye testamentet til tysk for å svare på Latomus' skrift. I arbeidet med svaret må Luther klare seg uten bibliotek, og stiller dermed med det handikap at han ikke får mulighet til å sjekke Latomus' sitater av kirkefedrene eller sitere dem selv, utenom det han kan utenat.¹⁵ Han skriver hele svaret til Latomus på 12 dager og signerer det 20.juni 1521.¹⁶

⁸ Ragnar Skottene, *Nåden og Gaven*, 14

⁹ LW 32, 135

¹⁰ Skottene, *Nåden og Gaven*, 14

¹¹ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 35

¹² LW 32, 136

¹³ LW 32, 135

¹⁴ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 35

¹⁵ LW 32, 136

¹⁶ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 36

2.2 Skriftets innhold og oppbygning

Antilatamus kan grovt inndeles i tre hoveddeler bygget opp omkring utlegning av tre skriftsteder: Jesaja 64,5; Forkynneren 7,20 og Romerne 7. Luther følger dermed ikke oppbygningen i Latomus' skrift, som han svarer på. Det finnes flere sidetemaer og forskjellige ekskurser, men sett under ett er det likevel en samlende tematikk som går igjen i Antilatamus: den rettferdiggjortenes fornyelse og spørsmålet om synden som blir værende i den kristne, selv etter dåpen.¹⁷

Skriftets første del tar utgangspunkt i Jesaja 64,5ff¹⁸:

5 Alle ble vi som urene,
all vår rettferd som urent tøy.
Vi visnet alle som løv,
vår skyld tar oss bort som en vind.

6 Det er ingen som kaller på ditt navn,
som våkner opp
og holder fast ved deg.
For du har skjult ansiktet for oss
og overgitt oss til vår skyld.

7 Men nå, Herre, er du vår far!
Vi er leire, du er den som former oss,
alle er vi verk av din hånd.

8 Herre, vær ikke harm,
husk ikke vår skyld for alltid!
Se nå hit, alle er vi ditt folk!¹⁹

Luther argumenterer her, i motsetning til Latomus, for at teksten ikke bare må forstås som uttrykk for jødernes lengsel etter Jerusalem og tempelets gjenoppbyggelse, men at den må forstås som uttrykk for ethvert menneskes bønn som har forstått hvordan det står til med hans egen rettferdighet. Dette er derfor en kristen bønn, like så mye som den hører til i den gamle pakt. Det er Guds barmhjertighet som bærer et menneskes rettferdighet både i den gamle og nye pakt. Når Gud vender seg bort er ikke rettferdigheten verdt noen ting, i seg selv er den ikke ren, og man rammes av Guds dom og vrede. Dette viser at den rettferdighet man kan ha for mennesker og egen samvittighet ikke kan stå uklanderlig foran Gud²⁰, for dersom den

¹⁷ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 36

¹⁸ LW 32, 162

¹⁹ Bibelen, Bibelselskapets oversettelse 2011. Forkortes heretter BM 2011

²⁰ LW 32, 173

rammes av Guds vrede er den ikke god, og Gud dømmer ikke vilkårlig. Enhver rettferdighet mennesket måtte ha hviler derfor i Guds barmhjertighet.²¹

Neste bibeltekst som tas opp er Forkynneren 7,20²²:

”Det finnes ingen rettferdig mann på jorden, som gjør det gode og ikke synder”²³

Luther motgår Latomus’ tolkning av teksten, som forstår den slik at de rettferdige ikke kan unngå å synde innimellom, og hevder at teksten må tolkes slik at den rettferdige synder også når han gjør det gode. Dermed synder man alltid. Om det ikke var slik, og de gode gjerninger virkelig er rettferdige, da må det jo bety at man ydmykt og berettiget kan stille seg frem for Gud og be om belønning for sine gode gjerninger²⁴. Når Latomus ikke vil godta denne konklusjonen, og fremholder at man aldri kan vite hvilke gjerninger som er fullstendig gode, beskylder Luther ham for å styre mennesker inn i fortvilelse og ulykke, siden Latomus samtidig mener at gode gjerninger er nødvendig for frelsen²⁵. For Luther understreker derimot denne teksten at selv ikke gode gjerninger er fullkomne, og at dette lærer mennesket å ikke ha sin tilflukt i dem, men kun i Kristi ord. Det er Kristus alene som er menneskets sikkerhet.²⁶

Etter diskusjonen av Forkynneren 7,20 følger det en del hvor Luther går inn på sin forståelse av begrepet synd²⁷. Luthers hovedpoeng er at ordet synd i det bibelske materialet alltid betyr det samme; det som ikke er etter Guds lov.²⁸ Han avviser dermed at der hvor Bibelen omtaler synd hos den kristne er det kun å forstå som en svakhet eller straff, forstått som en rest etter arvesynden, slik Latomus mente. Synd er virkelig synd, selv hos den som er døpt. For Luther er Latomus’ måte å tolke disse skriftstedene på tilfeldig og en misforståelse av den bibelske billedbruken. Luther fortsetter med å fremheve at det likevel er en stor forskjell på syndens stilling før og etter dåpen. Før dåpen hersket synden, men etter dåpen er synden behersket. Syndens mulighet og kraft er i den kristne svekket, det har skjedd en virkelig forandring, men synd er like fullt synd.²⁹

²¹ Højlund, *Ved gaven*, 25

²² LW 32, 180

²³ Højlund, *Ved gaven*, 25. Oversettelsen Luther tar utgangspunkt i lyder noe annerledes enn moderne bibeloversettelser og verset gjengis derfor her i fornsøkt oversettelse av Vulgata

²⁴ LW 32, 190

²⁵ LW 32, 192

²⁶ Højlund, *Ved gaven*, 25

²⁷ LW 32, 193

²⁸ LW 32, 195

²⁹ Højlund, *Ved gaven*, 27

Til slutt tar Luther for seg skriftstedet Romerne 7,14ff:

14 Vi vet at loven er av Ånden, mens jeg er av kjøtt og blod, solgt som slave til synden. 15 For jeg forstår ikke hva jeg selv gjør. Det jeg vil, gjør jeg ikke, og det jeg avskyr, det gjør jeg. 16 Men gjør jeg det jeg ikke vil, gir jeg loven rett i at den er god. 17 Så er det ikke lenger jeg som gjør det, men synden som bor i meg. 18 For jeg vet at i meg, det vil si i mitt kjøtt og blod, bor det ikke noe godt. Viljen har jeg, men å fullføre det gode makter jeg ikke. 19 Det gode som jeg vil, gjør jeg ikke, men det onde som jeg ikke vil, det gjør jeg. 20 Men gjør jeg det jeg ikke vil, er det ikke jeg som gjør det, men synden som bor i meg. 21 Jeg finner altså at denne loven gjelder: Jeg vil gjøre det gode, men kan ikke annet enn å gjøre det onde. 22 Mitt indre menneske sier med glede ja til Guds lov, 23 men jeg merker en annen lov i lemmene. Den kjemper mot loven i mitt sinn og tar meg til fange under syndens lov, som er i lemmene. 24 Jeg ulykkelige menneske! Hvem skal fri meg fra denne dødens kropp? 25 Gud være takk ved Jesus Kristus, vår Herre! Slik er altså jeg: Jeg tjener Guds lov med mitt sinn, men syndens lov med mitt kjøtt og blod.³⁰

Luther fortsetter å hamre inn poenget med at når denne teksten omtaler synd, så er det virkelig synd det er snakk om. Han gjør også et poeng av at han ikke har tenkt å slutte med å bruke den bibelske terminologien³¹ selv om noen kirkefedre eller Latomus er uenig med den.³²

Luther fortsetter etter denne innledningen inn i en ekskurs hvor han maler ut sin forståelse av forholdet mellom lov og evangelium³³. Lov og evangelium er to forskjellige måter som Skriften handler ved for å befri oss fra synden. Dette skiller seg fra Latomus forståelse som ser evangeliet mer som en oppgradert versjon av den første loven, enn som noe nytt. Ifølge Luther er det lovens jobb å avsløre synden. På denne måten viser den mennesket hvor dypt ødeleggelsen fra syndefallet griper og at synden ikke primært er knyttet til handlinger, men til det bakenforliggende³⁴. Grunnsynden er at mennesket i stedet for å stole på Guds godhet og barmhjertighet stoler på sin egen godhet. Ved å peke på menneskets syndighet viser også loven mennesket at det står under Guds vrede, og i møte med denne kan ingen menneskelig rettferdighet nå opp.³⁵

På den andre siden står evangeliet³⁶, som kommer etter lovens gjerning. Evangeliet frelser på en måte som nærmest speiler lovens gjerning. Mennesket får gaven, rettferdigheten³⁷, som helbreder det fordervet som loven avslørte i mennesket. Dette betyr en

³⁰ BM2011

³¹ LW 32,203

³² Højlund, *Ved gaven*, 28

³³ LW 32, 223

³⁴ LW 32, 226

³⁵ Højlund, *Ved gaven*, 29

³⁶ LW 32, 226

³⁷ LW 32, 227

forandring i den indre roten i mennesket som fører til gode frukter; de gode gjerninger. Gjeringene er ikke det gode i seg selv, men disse springer fra en dypere rot.³⁸ Sammen med gaven får mennesket også Guds nåde, som svarer til lovens åpenbaring av Guds vrede. Under nåden er det ingen vrede, for nåde og vrede er totalbestemmelser som ikke kan finnes samtidig. Dette er ikke tilfellet med synden og gaven, hvor gaven har begynt å helbrede mennesket, men fortsetter å kjempe mot synden. Nåden som totalbestemmelse er likevel det som sikrer mennesket, fordi synden som fortsatt gjenstår under nåden ikke leder til dom og er dermed uskadeliggjort.³⁹ Den kristnes liv preges derfor av en dobbelhet som sier at man er ren, samtidig som man har behov for en fortsatt renselse fra synd.⁴⁰ For å illustrere dette bruker Luther flere eksempler fra evangeliene, blant annet Jesu befaling om at disiplene skal forkynne både syndenes tilgivelse og bot.⁴¹

Til slutt vender Luther tilbake til selve teksten fra Romerbrevet⁴² for å forklare de to jeg'ene som trer frem i teksten. Disse må forstås i lys av dobbelheten som han har utlagt over, Paulus er virkelig den som både er av kjøtt og blod og av Ånden. Synden er en realitet i det som er av kjøtt og blod, men det er den man er av Ånden som blir utslagsgivende⁴³. Synden er fremdeles tilstede og virksom i mennesket, men den har mistet sin avgjørende makt når den er under nåden. I troen på Kristus står mennesket under Guds nåde og selv om synden virkelig er finnes i mennesket er ikke denne lenger grunnbestemmelsen for menneskets identitet eller status fremfor Gud.⁴⁴

2.3 Oppsummering

Antilatomo er skrevet som en del av en konflikt og preges av dette både i fremstilling og temavalg. Skriftet ble skrevet som et svar på et forsvarsskrift forfattet av Jacobus Latomo mai 1521 og ble ferdigstilt og signert av Luther 20.juni 1521. Innholdsmessig kan skriftet deles i 3 hoveddeler som baseres på forklaringen av tre bibeltekster: Jesaja 64,5, Forkynneren 7,20 og Romerne 7. Det gjennomgående tema i skriftet er forståelsen av hvordan man skal forholde seg til synden og forståelsen av den fornyelse som finner sted i den kristne ved dåpen. For å klargjøre dette gir Luther grundige forklaringer på sin forståelse av menneskets

³⁸ Højlund, *Ved gaven*, 30

³⁹ Højlund, *Ved gaven*, 31

⁴⁰ Højlund, *Ved gaven*, 32

⁴¹ LW 32, 231

⁴² LW 32, 242

⁴³ LW 32, 246

⁴⁴ Højlund, *Ved gaven*, 34

rettferdighet, forståelsen av synden før og etter frelsen og hvordan Gud forholder seg til mennesket ved loven og evangeliet. Forståelsen av delaktighet med Kristus er ikke et tema som blir skilt ut og systematisk gjennomgått i skriftet, men er en del av det helhetlige bildet som tegnes av hvordan mennesket kan bli frelst og hvordan dette er knyttet til Kristus. Hva delaktighet i Kristus er og hva som legger grunnlaget for at mennesket kan få del i Kristus er spørsmål som vil bli tatt opp i kapittelet som nå følger.

Kapittel 3 DELAKTIGHET I KRISTUS

3.1 Hva vil det si at et menneske kan få delaktighet i Kristus?

Delaktighet i Kristus er som innledningen i kapittel 1 ga uttrykk for et aspekt ved Martin Luthers teologi som ikke er ligger i forgrunnen i den lutherske tradisjonen. Det er derfor naturlig å påpeke at en undersøkelse av delaktighet i Kristus er nært knyttet til og flettet inn i hva vi er mer vant med å betone i hans teologi og forståelse av frelsen. Delaktighet i Kristus er dermed ikke noe som kommer utenom eller i tillegg til forståelsen av hva det vil si å bli frelst, men er en integrert del av denne. Dette perspektivet belyser og betoner imidlertid frelsen fra en vinkel som er med på å utdype forståelsen av hva troen innebærer.

Det enkle og grunnleggende svaret på hva det vil si at et menneske kan få delaktighet i Kristus er å si at det betyr at et menneske kan bli frelst. Forståelsen av delaktighet i Kristus er uløselig knyttet til forståelsen av menneskets situasjon som syndige fremfor en hellig Gud, og spørsmålet om hvordan man kan finne en nådig Gud. Luther bruker store deler av Antilatamus på å understreke og utlegge fra bibelsk materiale hvordan ingen mennesker i seg selv er i stand til å stå rettferdige i møte med Guds dom og vrede⁴⁵. Selv grunnleggende gode gjerninger, som Luther innrømmer at har en egenverdi og som Gud belønner med forgjengelige fordeler som makt, berømmelse, ære, velbehag og andre gode ting,⁴⁶ er av en slik karakter at de ikke gjør et menneske rettferdig for Gud. Hvor oppriktig man enn måtte være, og hvor genuin et menneskes rettferdighet fremstår i egne og andre menneskers øyne vil den fremdeles rammes av Guds rettferdige dom.⁴⁷

Gud har imidlertid ikke overlatt menneskene til seg selv, men har funnet en måte å ta et oppgjør med synden i mennesket på som ikke lar dom og vrede være det siste ordet, men som er rettet mot menneskets frelse og frihet fra synden. Dette kommer til uttrykk i Skriftens to testamenter gjennom loven og evangeliet.⁴⁸ Loven avslører hvordan vi av naturen ikke gjenkjenner roten til det onde, men kun syndens frukt i onde handlinger. Synden er imidlertid noe mer enn handlinger og er i Skriften betegnelsen som brukes på en underliggende strømning i mennesket, som i sin tur fører til handlinger. Luther viser til Gal 3,22a: ”Men Skriften har lagt alt under synden”⁴⁹ for å underbygge hans oppfatning at alle mennesker er gjennomsyret av syndens ødeleggelse og fremholder at man i følge Skriften kan snakke om

⁴⁵ LW 32, 172

⁴⁶ LW 32, 225

⁴⁷ LW 32, 173

⁴⁸ LW 32, 223

⁴⁹ BM 2011

synd som en universell fordervelse av naturen med alle dens bestanddeler.⁵⁰ Loven viser oss hvordan denne synden fører til straff og leder til død og evig fortapelse ved å påpeke hvordan ingen er i stand til å følge Guds lov.⁵¹

Hvor lovens oppgave på den ene siden er å vise oss hva synden er, er evangeliets hensikt på den andre siden å fjerne synden.⁵² Dette gjør evangeliet ved å forkynne to ting; Guds rettferdighet og Guds nåde. Den sanne rettferdighet blir gitt som en gave til mennesket ved troen på Kristus. Dette er en rettferdighet som leger naturen og som gir mennesket en ny indre rot. Rettferdigheten leder til at menneskets natur forandres og bærer god frukt, og sammen med troen, som den henger sammen med, følger Guds nåde og velvilje mot mennesket, slik at den som er i Kristus-troen har en nådefull Gud.⁵³ Denne nåden står i motsetning til vreden som fører til fortapelse, og rettferdigheten og troen i motsetning til synden. Fred og tilgivelse av synder tilskrives Guds nåde, legedom for menneskets fordervede natur tilskrives troen. Troen forstås da ikke bare som kognitiv tilslutning til visse sannheter, men som en Guds gave og et indre gode som rensker ut synden som den står i konflikt med.⁵⁴ Denne rettferdigheten og troen som mennesket får i gave er altså noe som kommer utenfra og ikke har opphav i mennesket selv, men som er knyttet til Jesus Kristus.

I Antilatamus forklarer Luther at den måten Gud tar et oppgjør med synden på er ved at Kristus ble synd. Dette betyr at synden som rettmessig tilhører mennesker blir ført over på Kristus, som på alle måter blir som en sann synder, selv om han på grunn av sin syndfrihet var rettferdig og ikke fortjente skylden som han bar. Kristus gjør synden til sin egen, og synden blir tatt fra menneskene og plassert på Kristus på en slik måte at de som tror på ham virkelig ikke lenger har noen synd. Synden har blitt overført til og tatt opp i Kristus.⁵⁵ På denne måten fjernes ikke bare synden fra mennesket, men den blir også dømt og får sin rettferdige straff idet Kristus dør på korset. Gud overser ikke synden og dens rettmessige dom, men i Kristus fordømmer han den sanne synden. Av avgjørende betydning for Luther er det at syndene ikke blir fjernet fra den troende ved troen i seg selv, på grunn av den troendes styrke eller fortjeneste på noen måte, men kun på grunn av den som Gud selv gjorde til synd for alle mennesker.⁵⁶ Ved Guds nåde blir den som tror rettferdiggjort fra all synd, og Gud aksepterer

⁵⁰ LW 32, 225

⁵¹ LW 32, 224

⁵² LW 32, 226

⁵³ LW 32, 227

⁵⁴ LW 32, 227

⁵⁵ LW 32, 200

⁵⁶ LW 32, 206

den troende som om han var uten synd.⁵⁷ Rettferdigheten hviler kun i Guds nåde, og om man fjerner nåden fra de som tror er de i realiteten syndere. Synden blir imidlertid ikke til dom for den troende fordi han lever under nåden og fordi synden er fordømt og blir kontinuerlig tilintetgjort i den som tror.⁵⁸

Gud har i Kristus gitt mennesket en som det kan stole på i stedet for sine egne gjerninger. Han har rettferdiggjort mennesket gjennom troens gave og Han har velvilje mot oss gjennom sin nåde. Menneskets tillit må imidlertid ikke være til gaven, men til Kristus selv, slik at man ikke skal vakle i seg selv eller gaven som man har fått. Luther poengterer at det ikke er nok å motta gaven og så tenke at man er sikret, men at man skal fortsette å ta imot gaven dag for dag og søke nær til Kristus slik at man kan ”be fully transformed into Christ.”⁵⁹ Kristi rettferdighet er evig og sikker, og ifølge Luther er Paulus i sin forkynnelse av troen på Kristus nøye med å understreke at den troendes rettferdighet ikke bare er gjennom Kristus eller fra Kristus, men at den er *i Ham*. Kristus drar de troende inn i seg selv, forvandler dem og skjuler dem under sin rettferdighet til Guds vrede er forbi.⁶⁰ Luther bruker metaforen med hønemor og kyllinger og forklarer hvordan troen gjør den troende til en kylling som skjuler seg under Kristi vinger. Å ha tro er å klynge seg til Kristus fordi Han er hellig og rettferdig for den troende. Troens gave som kommer fra Gud, den som mennesket mottar ved Guds nåde og som rensker bort synd, gjør den troende frelst og sikker på sin stilling, ikke på grunn av egne gjerninger, men på grunn av Kristi gjerninger.⁶¹ Ved troen blir den troende plassert under Kristi vinger, og får del i rettferdigheten som er i Kristus. Samtidig er troen og rettferdigheten noe som Gud gir inn i mennesket. Dette peker på en dobbelhet hvor den troende både er i Kristus, og troen og rettferdigheten som er i Kristus fyller den troende.⁶² Selve frelsen, det at man ikke blir fordømt av Gud, er ikke knyttet til at mennesket ikke synder, men at man er *i Jesus Kristus* og dekket av hans rettferdighet.⁶³

I utleggelsen av hvordan Gud frelser mennesket ved *nåden* og *gaven* går Luther inn i en forklaring av hvordan det er troen på Kristus som er denne gaven. Fordi Kristus er det eneste menneske som er uten feil og som er akseptert av Gud, er han den eneste som kan fortjene denne gaven for mennesket.⁶⁴ Denne gaven som mennesket får blir inngytt på en slik

⁵⁷ LW 32, 209

⁵⁸ LW 32, 208

⁵⁹ LW 32, 235

⁶⁰ LW 32, 235

⁶¹ LW 32, 236

⁶² LW 32, 245

⁶³ LW 32, 239

⁶⁴ LW 32, 228

måte at den har en virkning i mennesket. Den jobber for å rense ut synden som man allerede er blitt tilgitt, og driver ut det onde som allerede har fått sin dom.⁶⁵ Ved dåpen får synderen tilgivelse⁶⁶ og synden i mennesket blir ved Guds kraft underlagt troen og brytes ned slik at den ikke lenger regjerer i den troende.⁶⁷ Gaven som gis til mennesket er Kristi rettferdighet som ikke bare gjør et menneske rettferdig for Gud, men som også regjerer over synden. Kristus har en gang for alle tilgitt og fridd alle fra synd og død, og ved gaven er hans rettferdighet tilstede i alle troende og har fratatt synden dens kraft til å tyrannisere og fordømme synderen.⁶⁸ Rettferdigheten som gjør et menneske rettferdig for Gud og som renser ut synden i mennesket er grunnfestet i Kristi rettferdighet og Guds gave, troen, som plasserer den troende i denne rettferdigheten.

3.1.1 Hvordan forstå at den troende er i Kristus?

Hvordan skal man så forstå at den troende er i Kristus? Ut fra metaforen med hønemor og kyllingene er det ikke åpenbart at denne talemåten nødvendigvis taler om at den troende reelt sett får del i noe i Kristus. Tvert imot kan metaforen stående alene tolkes som at Kristus fungerer som et skjold som ikke egentlig påvirker den troende utover å utøve beskyttelse, og nærmest lurer Guds vrede ved å gjøre usynlig. Ser man metaforen i sammenheng med andre metaforer og hvordan Luther ellers omtaler rettferdiggjørelsen i Antilatimus er det imidlertid tydelig at Gud ikke er utvitende når han aksepterer den som er syndig, men vel vitende om tingenes tilstand lar Han Kristi rettferdighet telle for den som tror.⁶⁹ Luther bruker i tillegg også andre metaforer og likninger fra Skriften for å forklare hvordan han forstår det som skjer med den troende, blant annet liknelsen om surdeigen i Matt 13,33. På samme måte som surdeigen gjennomsyrrer melet vil troen gjennomsyre den troende så synden blir rensset bort. Ved å ta i bruk liknelsen om vintreet fra Joh 15,1ff. understrekes igjen poenget, med Jesu egne ord, at de troende kalles til å være i Kristus og ut fra denne plasseringen er de virkelig rene og bærer god frukt.⁷⁰ I sin forklaring av hvordan de troende fremdeles kan ha synd, men ikke bli fordømt fremmer Luther synet at grunnen til at synden ikke er skadelig for dem fordi de har motgiften i seg. ”The gift of God in the grace of the one man Jesus Christ”⁷¹ fyller de

⁶⁵ LW 32, 229

⁶⁶ LW 32, 208

⁶⁷ LW 32, 202

⁶⁸ LW 32, 207

⁶⁹ LW 32, 208

⁷⁰ LW 32, 232

⁷¹ LW 32, 245

troende på en slik måte at de ikke er underlagt og følger synden.⁷² At den troende er i Kristus og at Kristus ved troen er i den troende er tydelig en nerve i Luthers forståelse av rettferdiggjørelsen.

Det er en diskusjon blant lutherforskere om hva slags delaktighet man kan lese ut fra Luthers bruk av metaforer i Antilatimus og meningene er delte om hvordan dette best kan forstås. Den finske lutherforskningen er blant dem understreker hvordan Kristi reelle nærvær og enhet med Gud er nødvendige for den kristne.⁷³ Man tolker det da slik at når Luther snakker om å være i Kristus betyr dette at den kristne har blitt ett med Kristus, og at Kristi rettferdighet beskytter ham.⁷⁴ Gjennom dåpen ikke bare gir Gud mennesket sin kraft og gave, men Han binder seg selv ontologisk til den som døpes, og er ett med ham gjennom hele hans jordiske liv, dersom han holder seg til Kristus i troen.⁷⁵ Ifølge Simo Peura er det nettopp denne enheten Luther sikter til når han tar i bruk uttrykkene å være *i Kristus* og være *med Kristus* i Antilatimus.⁷⁶ Delaktighet med Kristus får dermed i denne fortolkningen ikke bare konsekvenser for menneskets forhold til Gud, men også menneskets eksistens og væren.

Andre lutherforskere vil anlegge andre måter å forstå begrepet *i Kristus* på som tolker dette ikke så mye som en forandring i eller av mennesket, men som en måte å tale på som peker primært på forståelsen av hvordan Jesu fremmede rettferdighet gjelder for den som tror. At den troende er *i Kristus* handler først og fremst om at Kristus får herredømme i den som tror, og at den troende tar fatt i den identiteten man ved troen får del i når Kristi rettferdighet regnes som ens egen. Å være *i Kristus* fører dermed ikke til en ontologisk forandring av mennesket.⁷⁷ Mennesket forandres ifølge denne tolkningen ikke ontologisk ved frelsen, men det å bli delaktig i Kristus handler om hvordan mennesket ved troen får del i Hans barnekår hos Gud og ved adopsjon kan kalles Guds barn.⁷⁸ Disse aspektene ved forståelsen av delaktigheten i Kristus vil bli tatt ytterligere opp i neste del av dette kapittelet hvor vi skal se på hvilket grunnlag Luther tenker seg en delaktighet eller enhet mellom Kristus og mennesker.

⁷² LW 32, 245

⁷³ Simo Peura, "Christ as Favor and Gift (donum): The challenge of Luther's Understanding of Justification" i *Union with Christ. The New Finnish Interpretation of Luther* (red. C.E.Braaten og R.W.Jenson; William B. Eerdmans Publishing Company; Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K., 1998), 42-69, 54

⁷⁴ Peura, "Favor and Gift", 56

⁷⁵ Peura, "Favor and Gift", 54

⁷⁶ Peura, "Favor and Gift", 55

⁷⁷ Højlund, *Ved gaven*, 132

⁷⁸ Skottene, *Nåden og gaven*, 127

3.2 Hvordan er det mulig at et menneske får del i Kristus?

Når Luther i Antilatamus skriver at den troende er i Kristus og at Kristus ved Guds gave er i den troende reiser dette flere spørsmål omkring hvordan dette skal forstås. Selv om dette ikke er noe Luther utlegger direkte i dette skriftet finnes det noen underliggende forutsetninger for tolkningen hans av hvordan man blir frelst som kommer til uttrykk på forskjellige steder i Antilatamus. En av de viktigste forutsetningene er hans forståelse av inkarnasjonen og hvordan man skal omtale og forstå Jesus som både Gud og menneske.

I avslutningen av Antilatamus avslutter Luther sin forklaring av hvorfor synden som er i den dømte fremdeles må kalles synd og utlegger sin forståelse ved å peke på inkarnasjonen. ”He who wishes to discuss sin and grace, law and gospel, Christ and man, in a Christian way, necessarily discourses for the most part nothing else than God and man in Christ...”⁷⁹ Luther fremstiller en parallellitet mellom hvordan han forstår forholdet mellom Kristus og mennesket og hvordan man snakker om Kristus som både Gud og menneske. Videre fortsetter Luther med å understreke at man må passe nøye på hvordan man forholder seg til Jesu to naturer og må tillegge begge naturene, med alle deres egenskaper, til hele personen. Det er imidlertid også en dobbelhet i tankegangen som understreker at Jesu to naturer virkelig er en del av hele hans person, men at man samtidig må ta seg i vare for å sammenblande dem på uforsiktede måter. Videre understreker Luther at det er en ting å tale om den inkarnerte Gud eller det guddommeliggjorte menneske, og noe annet å omtale Gud eller mennesket i seg selv.⁸⁰ Betegnelsen *homo deificatus* som Luther anvender her synes i tråd med konteksten å omtale den kristne, men forklares ikke noe utover dette. Parallelliteten mellom den inkarnerte Gud og det guddommeliggjorte mennesket må imidlertid ut fra konteksten forstås som å være knyttet til hvordan to naturer kan komme sammen i én person og knyttes sammen. Luther legger altså opp til en forståelse av forholdet mellom den kristne og Kristus som tolker dette som en sammenføring av to naturer som begge beholder sin egenart, men som likevel gjør at mennesket i egenskap av sammenføringen blir mer enn det mennesket er i seg selv. Når Luther omtaler mennesket som guddommeliggjort er imidlertid ikke dette uten forebehold, og poenget hans er nettopp at det er forskjell på å omtale det guddommeliggjorte menneske eller den inkarnerte Gud og hvordan Gud eller mennesket er i seg selv. Mennesket beholder sin menneskelighet, men i Kristus får det også del i Kristi natur på en reell måte, på samme måte som Kristus virkelig er både Gud og menneske.

⁷⁹ LW 32, 257

⁸⁰ LW 32, 257

Måten Luther her uttrykker seg på om inkarnasjonen er kjent tankegods fra konsilet i Kalkedons formuleringer om Jesu to naturer: ” [Christ]... is to be acknowledged in two natures, without confusion, without change, without division, and without separation. ”⁸¹ Det er videre av interesse at definisjonen fra Kalkedon omtaler Jesu to naturer i samme person som en forening (engelsk: union) hvor det som er karakteristisk for hver natur ivaretas samtidig som Jesus ikke deles opp, men forblir den ene og samme Sønnen og enbårne Gud.⁸² Luther omtaler sin forståelse av forholdet mellom Gud og menneske på en måte som peker tydelig på inkarnasjonen som forståelsesnøkkel og stiller i tillegg opp den inkarnerte Gud og det guddommeliggjorte menneske som paralleller i utleggelsen av temaet. Dette, sammen med perspektivene over som vektlegger forståelsen av at den troende er i Kristus og at Kristus er i den som tror, gjør det vanskelig å omgå at Luther fremstiller forholdet mellom Kristus og den som tror som en forening eller delaktighet. På samme måte som Jesu guddommelighet og menneskelighet er forent i Kristus er Kristus, i den som ved Guds gave tror, forent med mennesket. Gud knytter seg i begge tilfeller til det menneskelige og lar sin guddommelighet være i mennesket på en måte som fører til en virkelig enhet uten at de to naturene blandes sammen eller gjør mennesket oppsplittet.

En av de store kirkehistoriske diskusjonene i forhold til Jesu person har vært knyttet til hvordan man skal tenke seg at egenskapene til Jesu to naturer fungerer sammen i samme person. Mot slutten av det fjerde århundret var det vunnet aksept innen kirken for å si at Kristus var både fullstendig menneske og fullstendig Gud. På bakgrunn av dette argumenterte man så for at det som er sant om Jesu som menneske også måtte være sant om Ham som Gud og omvendt. Dette prinsippet førte for eksempel til konklusjoner som at Maria var Guds mor, siden Jesus er Gud og Maria fødte Jesus.⁸³ Spørsmålet er imidlertid hvor langt dette prinsippet skal strekkes, og det ble vidt akseptert at å trekke konklusjonen at Gud led på korset, siden Kristus er Gud, måtte avvises som uriktig.⁸⁴ Når dette ble avvist var dette et resultat av at man oppfattet det slik at dersom Gud led ville dette bety at Gud forandret seg og dette ville gå på bekostning av Hans guddommelige evighet. Luther antar imidlertid en annen posisjon enn kirkefedrene på dette punktet og understreker i sitt senere forfatterskap nettopp at dersom Jesus er Gud betyr dette at Gud led og døde på korset. Grunnlaget for å uttale seg slik er som vi ser av den historiske bakgrunnen ikke noen nyvinning, men Luther trakk prinsippet lenger

⁸¹ "The Chalcedonian definition of the christian faith" i *The Christian Theology Reader* (red. A.E. McGrath; Wiley-Blackwell; Chichester, 2011), 238-239

⁸² "The Calcedonian definition", 238

⁸³ Alister E. McGrath, *Christian Theology. An Introduction*. (Oxford: Blackwell Publishing, 2007), 289

⁸⁴ McGrath, *Christian Theology*, 290

enn det tidligere hadde vært aksept for ved å bruke betegnelser som for eksempel ”den korsfestede Gud”. Dette er et uttrykk han utviklet rundt 1519 og som derfor ble til før Antilatamus’ tilblivelse.⁸⁵ Sammen med Luthers senere forfatterskap er dette med på å ramme inn Luthers utleggelse av hvordan han forstår de to naturene også i Antilatamus. Det er en ting å omtale Gud (das abgesonderte God) eller mennesket i seg selv, men når Gud og mennesket blir ett i Kristus bærer denne personen fullt ut alle egenskapene til begge naturene. Derfor kan man med rette si at Gud led og døde på korset eller at Jesus skapte verden. Alt som sies om Jesus som menneske må også sies om Gud, og omvendt.⁸⁶ Luther fører dermed dette prinsippets anvendelse et stykke lenger enn sine forgjengere og anvender det også, som vi må slutte fra sammenlikningene nevnt over, på forholdet mellom Kristus og den kristne. Spørsmålet om på hvilken måte dette kommer til uttrykk i Antilatamus og hvilke konsekvenser dette får for forståelsen av det kristne livet vil bli tatt opp i kapitlene som følger.

Hvis svaret på spørsmålet om hvordan den kristne kan forenes med Kristus først og fremst peker på inkarnasjonen som forklaring gjenstår da likevel spørsmålet om hvordan det er mulig at Gud i Kristus blir menneske. Hvordan kan det evige og det forgjengelige bli ett på denne måten? Luther gir ingen direkte forklaring på dette i Antilatamus, men peker på at Gud på forhånd har forordnet frelsen i Kristus for mennesker som rettmessig fortjener straff, men at Han ikke vil tillate at ondskaper skal ødelegge dem. Gud ønsker å frigjøre syndige mennesker fra ondskaper og synden.⁸⁷ Både inkarnasjonen og den kristnes enhet med Kristus hviler dermed på Guds vilje og hans ønske for menneskene han har skapt. Dette er et grunnleggende anliggende som opptar Luther gjennom hele Antilatamus. Menneskets frelse hviler ene og alene på Guds gjerning. Når Luther i Antilatamus utlegger hvordan Gud gjør Jesus til synd for menneskenes skyld understreker han igjen og igjen at den eneste måten Gud kan ta et oppgjør med synden på, som ikke fører mennesker til fortapelse, ikke kan baseres på menneskers styrke eller fortjeneste, men kun på Kristus.⁸⁸ Den andre grunnleggende forutsetningen for at et menneske kan forenes med Kristus er derfor at det er Gud som griper inn og gjør dette mulig. Mennesker kan ikke selv sette i stand denne delaktigheten. Ved inkarnasjonen blir Gud til menneske og Han tar selv på seg verdens synd og soner denne, og det er nettopp på bakgrunn av denne at mennesket får del i Kristi rettferdighet og kan stå i denne. Hvordan det er mulig at Gud kan bli menneske, eller at et menneske kan bli ett med

⁸⁵ Alister E. McGrath (red.), *The Christian Theology Reader* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2011), 247

⁸⁶ Martin Luther, ”Martin Luther’s Critique of Nestorianism” i *The Christian Theology Reader* (red. A.E. McGrath; Wiley-Blackwell; Chichester, 2011), 246-247, 247

⁸⁷ LW 32, 240

⁸⁸ LW 32, 206

Kristus har dermed grunnleggende sett ingen forklaring. Det virker umulig for den menneskelige tanke og logikk og Luther trekker konkluderende frem Matt 19,26⁸⁹ i omtalen av frelsens mulighet: ”...For mennesker er dette umulig, men for Gud er alt mulig.”⁹⁰

3.2.1 Guddommeliggjørelse?

Tematikken knyttet til forening med Kristus har som over nevnt vært et anliggende som spesielt den finske lutherforskningen har vært opptatt av. Miljøet rundt forskeren Tuomo Mannerma har fremmet forståelsen at menneskets guddommeliggjørelse er en integrert del av Luthers forståelse av rettferdiggjørelsen⁹¹, og at Gud i frelsen gjør mennesket delaktig i Kristi guddommelige natur. Dette blir virkeliggjort fullstendig i tilskrivelsen av syndstilgivelse *utenfor* mennesket, og på en begynnende og delvis måte i troens virksomhet *i* den som tror. Kristus fører disse to sidene sammen og de forutsetter begge at Jesus er nærværende og tar bolig i den kristne ved troen. Foreningen med Kristus er dermed mer enn en relasjon hvor Kristus bare virker *på* den troende, men er et virkelig værensfellesskap, på samme måte som det er enhet mellom Gud og menneske i Kristus.⁹² Vi ser her at denne måten å tolke Luther på har mange likheter med perspektivene som er fremmet over og som Luther fremmer i Antilatamus.

Kritikerne til denne tolkningen har imidlertid fremmet bekymringen for at dette kan føre til en forståelse av menneskets posisjon i troen som gjør mennesket likt Gud.⁹³ På bakgrunn av det avsluttende avsnittet i Antilatamus er naturlig å bekrefte at Luther tenker seg en reel forening mellom Kristus og den troende, de to naturenes egenskaper må tilskrives hele personen. Han skiller imidlertid samtidig mellom det å tale om Gud eller menneske slik det er i seg selv, og slik det er gjort mulig gjennom inkarnasjonen eller troen. På bakgrunn av Luthers tanker her er det naturlig å fremme både guddommeliggjøringsperspektivet som det åpnes for ved betegnelsen *homo deificatus*, samtidig som man sier at mennesket ikke blir Gud selv om det får del i Hans natur i Kristus. Det er også etter at et menneske er *i Kristus* viktig å skille mellom det som rettmessig kan tilskrives mennesket i egenskap av foreningen og det som tilskrives Gud eller mennesket om man ser bort fra denne sammenføringen.

Også den finske skolen har representanter som tydelig understreker at mennesket etter at det ved troen har fått del i Kristus og dermed i Hans natur, likevel ikke kan sies å ha blitt

⁸⁹ LW 32, 156

⁹⁰ BM 2011

⁹¹ Skottene, *Nåden og gaven*, 124

⁹² Skottene, *Nåden og gaven*, 124

⁹³ Skottene, *Nåden og gaven*, 125

Gud. Det er fremdeles en forskjell i Guds og menneskets væren. Menneskets nye væren realiseres kun som deltakelse i noe som er utenfor mennesket selv, noe som er i personen, men som like fullt samtidig er noe i seg selv.⁹⁴ På samme måte som et menneske også etter at det er frelst fremdeles er avhengig av Guds opprettholdelse av det skapte for å fortsette å være til, må man tenke seg menneskets delaktighet i Kristus som fortsatt avhengig av Gud.⁹⁵ Menneskets nye guddommelige natur er kun realisert som en delaktighet i Kristus, i seg selv kan mennesket ikke oppholde eller skape noe slik Gud kan. Denne nye væren er ikke noe som kommer fra det deltakende mennesket, men fra den som mennesket får delaktighet i. Dette betyr at Gud må være tilstede i mennesket for at det skal kunne få del i den guddommelige natur og at det er Kristi nærvær i den troende som opprettholder den nye naturen. Mennesket kan ikke opprettholde denne selv, Skaperen er fremdeles den eneste som skaper.⁹⁶

Når foreningen med Kristus fremstilles slik den har blitt gjort over er dette noe som vektlegger hvordan denne fører til en eller annen form for forandring av mennesket, og som setter et tydelig fokus på enhetsaspektet ved Luthers forståelse av frelsen. Når dette er noe som vektlegges henger ikke dette kun sammen med det over nevnte avsnittet hvor Luther tar for seg sin forståelse av hvordan inkarnasjonen er tolkningsnøkkel for forholdet mellom Gud og menneske. Det må også ses sammen med andre avsnitt i Antilatimus som retter fokus på hvordan den troende forholder seg til Kristus. Luther utlegger som vi allerede har berørt i forrige del av dette kapitlet hvordan Gud ønsker at menneskets rettferdighet skal være grunnfestet i Kristi rettferdighet fordi denne er evig, sikker og ikke forandrer seg. Det er kun den tro som klynger seg til denne, og som daglig søker nær til Kristus, som plasserer den troende i Kristus på en slik måte at de skjermes fra Guds vrede og som sikrer den troende en nådig Gud. Gud ønsker videre at den troende skal motta fullt ut den rettferdighet som Kristus har sikret for ham, slik at han kan bli transformert til Kristus.⁹⁷ I dette avsnittet virker det dermed som at den tro som sikrer mennesket frelse ikke bare er den tro som plasserer mennesket under Kristi beskyttende vinger og som stoler på Hans rettferdighet. Den er samtidig en tro som søker å bli dratt stadig nærmere Kristus på en slik måte at det fører til en forandring av den som tror.

⁹⁴ Sammeli Juntunen, "Luther and Metaphysics: What is the Structure of Being according to Luther?" i *Union with Christ. The New Finnish Interpretation of Luther* (red. C.E.Braaten og R.W.Jenson; William B. Eerdmans Publishing Company; Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K., 1998), 129-160, 153

⁹⁵ Juntunen, "Luther and Metaphysics", 152

⁹⁶ Juntunen, "Luther and Metaphysics", 153

⁹⁷ LW 32, 235

Det er dermed en tosidighet hvor det både er Kristi evige og uforanderlige rettferdighet som er det eneste grunnlaget for menneskets frelse, samtidig som det også forutsettes at den tillit som man har til denne rettferdigheten er av en slik karakter at den medfører en tiltakende kristuslikhet. Den forening med Kristus som er blitt utlagt over er dermed for den troende en delaktighet som fører til et reelt felleskap mellom Kristus som binder de to sammen. Denne foreningen fører både til at den troendes posisjon i forhold til Gud forandres, samtidig som den fører til en forandring i mennesket i kraft av denne foreningen.

3.3 Oppsummering

I dette kapitlet har vi begynt med å se på hva det vil si at et menneske kan få delaktighet i Kristus. Et grunnleggende anliggende som er viktig å få frem er at delaktighet i Kristus først og fremst er en måte å tale om frelsen på. Utgangspunktet for å tale om frelse er at det for mennesket finnes noe å frelses fra, og Luther forklarer hvordan dette henger sammen med synd. Mennesket er på en grunnleggende måte preget av synden og denne er ikke primært knyttet til handlinger, men må forstås som en virkelighet som preger hele menneskets natur og som har fordervet denne. Synden gjør mennesket til gjenstand for fordømmelse, og Guds rettferdige dom over synden og mennesket er død og evig fortapelse.

Gud har imidlertid en plan for å ta et oppgjør med synden og dette gjør Han gjennom loven og evangeliet. Ved evangeliet ønsker Han å fjerne synden ved forkynnelsen av Guds rettferdighet og Guds nåde. Nåden gir mennesket fred og tilgivelse for synder, og ved rettferdigheten, som knyttes til troen, mottar mennesket legedom for syndens forderv, en indre gave som driver ut synden. Guds oppgjør med synden skjer ved at Kristus blir menneske og selv blir synd. Dette betyr at menneskehetens synd føres over på Kristus og at den rettferdige dommen for synden rammer den rettferdige Kristus på korset. At synden føres over på Kristus åpner muligheten for at de som tror på Kristus kan bli akseptert som rettferdige og uten synd av Gud. Dette skjer idet mennesker ved troen har tillitt til at det Kristus utrettet på korset gjelder for dem selv og mottar Kristi rettferdighet.

Den rettferdigheten som mennesket mottar på grunnlag av troen er imidlertid ikke bare noe som kommer fra Kristus, men er på en spesiell måte å finne *i Kristus*. Det er en rettferdighet som drar den troende inn i seg selv, og som dekker eller skjuler den troende i Kristi rettferdighet. Troen på Kristus er en gave fra Gud som inngytes i mennesket og som har den virkning at den rensar ut synd og underlegger synden i mennesket Guds herredømme. At mennesket kan skjule seg i Kristus og på den måten dekkes av hans rettferdighet betyr ikke at

Gud ikke vet om menneskets egentlige tilstand, men er kun en mulighet fordi Gud har bestemt seg for å la Kristi rettferdighet gjelde for den troende.

Forutsetningen for å kunne snakke om delaktighet eller enhet med Kristus er inkarnasjonen. For Luther er inkarnasjonen nøkkelen for å forstå forholdet mellom Kristus og den som tror. På samme måte som Kristus er både Gud og menneske, og det er viktig å tilskrive begge de to naturene til hele personen, har den troende mennesket fått del i to naturer. Ved troen på Kristus får den troende del i Kristi natur på en reell måte, slik Jesus virkelig er både Gud og menneske. De to naturene føres sammen, men sammenblandes ikke. Dette muliggjør at Kristus kan overføre synden på seg slik at han kan ta straffen for den. Kristus får ved å ta på seg synden del i det mennesket er, og mennesket får ved å motta rettferdigheten ved troen del i det Jesus er.

Luther forklarer ikke hvordan inkarnasjonen er mulig, men slår fast at dette er noe som kun er mulig fordi Gud ønsker det. Både inkarnasjonen og med den muligheten for menneskets frelse hviler dermed på Guds vilje og Hans handling for å realisere denne. At mennesket får del i Jesu natur ved troen betyr at det får del i Jesu guddommelige natur. Dette må imidlertid ikke forstås i den retning at mennesket blir Gud, og henger sammen med at den nye naturen som mennesket får del i kun er å finne i delaktigheten med Kristus. Mennesket kan ikke skape eller opprettholde denne nye virkeligheten, det er det bare Gud som kan. At mennesket får del i Kristus forstås på bakgrunn av inkarnasjonen som en reel forening av den kristne og Kristus, som både bringer med seg indre og ytre forandringer for den som tror. I det neste kapittelet vil vi ta for oss spørsmålet knyttet til hva delaktigheten i Kristus fører med seg for mennesket, hvilken rolle denne delaktigheten har i møte med synden og på hvilken måte mennesket skal forholde seg til dette.

Kapittel 4 DELAKTIGHETENS EFFEKT

4.1 Hva fører delaktigheten i Kristus til?

Som vi har sett i de foregående kapitlene er delaktighet i Kristus en integrert del av hvordan Luther fremstiller rettferdiggjørelsen og frelsen i Antilatamus, og vi skal i dette kapitlet se nærmere på hva delaktigheten fører med seg. Fra et luthersk perspektiv er det i tråd med tradisjonens historiske vektlegging enkelt å tenke seg nettopp rettferdiggjørelsesperspektivet som det viktigste i forhold til hva det vil si å være frelst. Om man inntar delaktighetsperspektivet som utgangspunkt for synsvinkelen er det tydelig at rettferdiggjørelsen er et viktig og på mange måter altomfattende element i Luthers forståelse av frelsen, men delaktigheten baner også veien for andre aspekter ved forståelsen av det kristne livet.

4.1.1 Utveksling av egenskaper

Et av aspektene som vi allerede har vært innom er knyttet til hvordan inkarnasjonen er grunnlaget for hvordan Luther utlegger forholdet mellom Kristus og den kristne. På bakgrunn av forståelsen av hvordan Jesu to naturer forenes i hans ene person, blir spørsmålet så hvordan Jesu natur og menneskets natur forenes i den kristne. Hva vil det si at den som tror har fått del i Jesu natur? I tråd med Luthers understreking av at alle egenskapene til begge naturene må tilskrives hele personen⁹⁸ er det for det første klart at det skjer en utveksling av egenskaper mellom den som tror og Kristus. Dette er av avgjørende betydning for hvordan Luther forstår at mennesket kan bli rettferdig og har sitt grunnlag i hvordan Kristus har tatt på seg verdens synd. I Antilatamus forklarer Luther hvordan Jesus da han ble overgitt til døden ble gjort til synd for oss i overført betydning. Han ble fordømt, forlatt, gjort til skam og var på alle måter som en synder, bortsett fra at han ikke hadde gjort seg fortjent til straffen han bar. Luther går videre inn i en forklaring av hvordan det i bruken av metaforer er nødvendig at det er en forskjell mellom det man omtaler og metaforen. Det må være noe ulikt mellom de to som gjør metaforen meningsfylt ved at den belyser noe nytt ved det metaforen står for. Det må imidlertid også være en likhet mellom tingen og det som representerer den, for uten noen likhet er det heller ingen representasjon eller overføringsverdi i metaforen.⁹⁹ Luther bruker denne forklaringen for å belyse hvordan det både er en likhet og en forskjell mellom Kristus

⁹⁸ LW 32, 257

⁹⁹ LW 32, 200

og den troende. Synden blir virkelig overført til Kristus på en måte som ikke bare er ordspill, men som beskriver en virkelighet hvor den troendes synd blir tatt fra den troende og ført over på Kristus. Den som tror på Kristus har virkelig ingen synd og synden den troende en gang hadde er nå tilhørende Kristus på en slik måte at den ikke lenger fordømmer den kristne. På samme måte som i en metafor er det både likheter og ulikheter mellom Kristus og den troende også etter at Kristus har tatt på seg synden. I motsetning til synderen fortjener ikke Kristus den straffen som synden medfører seg. Dette betyr imidlertid ikke at Jesus ikke merket noe til synden og dens effekt. Han opplevde frykt for død og fortapelse akkurat slik synden vekker denne reaksjonen i syndere. Kristus følte tilskrivningen av synden på samme måte som mennesker som rettmessig frykter Guds vrede.¹⁰⁰

Et vesentlig poeng med denne understrekingen er å få frem at synden overføres fra syndere som fortjener straffen til Kristus som er skyldfri. På samme måte som Kristus er både Gud og menneske i én person, uten at disse verken deles opp eller blandes sammen, er Han blitt ett med synderen. Det betyr at Kristus og synderen er én person, samtidig som Kristus beholder de egenskaper som det er rettmessig å tilskrive ham i seg selv¹⁰¹ og disse blir ikke blandet sammen med eller forandret av synden.¹⁰² Det er som i metaforen en likhet mellom Kristus og den som tror, men de er ikke identiske. Dette betyr at når Kristus dør på korset tar han på seg synden og er ett med mennesket, men er samtidig Guds rettferdige sønn, og det er kun på dette grunnlaget at mennesket kan bli frelst. Kristus er det eneste menneske som er slik elsket og akseptert av Gud at Han kan fortjene for oss troens gave og Gud nåde.¹⁰³ Jesus er dermed i egenskap av både å ha tatt på seg synden og av samtidig å være den inkarnerte syndfrie Gud den eneste som kan sone en stedfortredende straff for syndige mennesker.¹⁰⁴

Som vi så i kapittel 3 er det et viktig poeng for Luther at alt som rettmessig kan sies om Gud også kan sies om Jesus, og omvendt. Ved inkarnasjonen skjer det en forening av Kristi to naturer som fører til at man må tillegge alle egenskapene til begge naturene til hele personen. I tråd med parallelliteten som Luther fremstiller mellom forståelsen av Jesus som både Gud og menneske, og forholdet mellom den troende og Kristus¹⁰⁵, er det naturlig å anvende dette prinsippet også på hvilke egenskaper man kan si at den kristne får del i ved

¹⁰⁰ LW 32, 201

¹⁰¹ LW 32, 257

¹⁰² Skottene, *Nåden og gaven*, 118

¹⁰³ LW 32, 228

¹⁰⁴ Skottene, *Nåden og gaven*, 117

¹⁰⁵ LW 32,257

foreningen med Kristus. Dette innebærer at perspektivet på hva den troende får del i må utvides fra å kun omfatte Jesu rettferdighet, den troende får del i alle Jesu egenskaper. Ved troen får den troende del ikke bare i Guds frelsende rettferdighet, men i alle Guds grunnleggende gode egenskaper, hans rettferdighet, glede, liv, kraft og så videre.¹⁰⁶

Forståelsen av Guds egenskaper er imidlertid ikke noe som kan skilles fra forståelsen av Gud selv. I den teologiske diskusjonen om Guds egenskaper har man historisk fremmet det synspunkt at det ikke er mulig å skille mellom de egenskaper Gud har og hva han er. Augustin forklarer for eksempel hvordan Gud av natur er slik at Han ikke kan miste noen av egenskapene Han innehar fordi det ikke er noen forskjell mellom hva Gud er og de egenskapene han har.¹⁰⁷ Dette er en måte å tenke på som har blitt fremmet av flere av de tidlige kirkefedrene og som også har blitt understøttet blant annet av det fjerde laterankonsil i 1215 som sier at Gud er "one absolutely simple essence".¹⁰⁸ Gud kan ikke *ha* forskjellige egenskaper eller attributter. I motsetning til det skapte hvor man for eksempel kan si at en vakker blomst fremdeles er en blomst etter at den har visnet og ikke lenger er vakker, kan ikke de forskjellige egenskapene som vi tilskriver Gud anses å være elementer som kan skilles fra hva eller hvem Gud er. Betegnelsene vi bruker på Guds egenskaper må derfor ikke forstås på den måten at de identifiserer forskjellige bestanddeler av Gud, egenskapene *er* Gud.¹⁰⁹ Egenskapene kan ikke skilles fra hverandre, og de kan heller ikke skilles fra Gud.

Forståelsen av hva mennesket får ved delaktigheten i Kristus får dermed en ny dimensjon. Mennesket får ikke bare del i Kristi egenskaper, men ved disse egenskapene er Kristus selv tilstede i den troende. Luther uttrykker det slik i en kommentar til Salme 143:

Christ is God's grace, mercy, righteousness, truth, wisdom, power, comfort, and salvation, given to us by God without any merit on our part. Christ, I say, not as some express it in blind words, "causally", that He grants righteousness and remains absent Himself, for that would be dead. Yes, it is not given at all unless Christ Himself is present, just as the radiance of the sun and the heat of fire are not present if there is no sun and no fire."¹¹⁰

Kristus *er* Guds nåde, rettferdighet, visdom, trøst og frelse, og han er tilstede med og som alle disse egenskapene i den kristne. På samme måte som den troendes synd virkelig føres over på

¹⁰⁶ Tuomo Mannermaa, *Christ present in faith. Luther's View of Justification* (Minneapolis: Fortress Press, 2005), 22

¹⁰⁷ Brian Davies, *Philosophy of Religion. A Guide and Anthology* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 534

¹⁰⁸ Davies, *Philosophy of Religion*, 533-534

¹⁰⁹ Davies, *Philosophy of Religion*, 535

¹¹⁰ Martin Luther, *Luther's works vol.14* (Saint Louis: Concordia Publishing House, 1958), 204

Kristus og den kristne virkelig får Kristi rettferdighet, er Kristus ved troen virkelig tilstede i den som tror. Kristus er Gud, og Gud kan ikke skilles fra hans rettferdighet, fred, glede eller kraft. Kristus tar bolig i og fyller den troende for at alt Han er og alt Han kan gjøre, kan være og virke med hele sin fylde i den som tror.¹¹¹

4.1.2 Seier over synden

Forenet med Kristus får ikke den kristne bare del i Hans stedfortredende død, men får også del i hans oppstandelse og seier over synden og døden¹¹². I Antilatimus bruker Luther store deler av skriftet på å forklare hva han legger i begrepet synd og hvilken effekt synd har både for de som tror og for de som ikke tror. Syndens konsekvens for den som ikke er i Kristus er som tidligere nevnt dom og fortapelse, og vi skal nå ta for oss Luthers forståelse av hvordan synden må tenkes for den som har kommet til tro. Et av punktene hvor Luther spesielt er uenig med Latimus er hans forståelse av hvordan man skal forstå den synd som blir værende i mennesket etter dåpen. Latimus fremholder i følge Luther at etter dåpen finnes det ingen synd i mennesket, den som er døpt kan ikke lenger kalles en synder og kan derfor heller ikke sies å ha synd. De lyster eller trangen til synd som fremdeles finnes i den som er døpt må heller forstås som ufullkommenhet, straff eller defekt.¹¹³ Luther advarer imidlertid mot å kalle det Skriften navngir som synd noe annet enn nettopp det. Ved å vise til Romerne 6, 7 og 8 påpeker han hvordan Paulus omtaler det begjær eller den lyst som blir værende etter dåpen med nettopp betegnelsen synd. For å motvise Latimus' argumentasjon henter han også frem Jesus ord fra Johannes 13,10 når Jesus vasket disiplenes føtter: ”Den som er badet, er helt ren og trenger bare vaske føttene...”¹¹⁴ Dette tolker han sammen med Paulus' utleggelse fra Romerne 7,18ff. om hvordan hans indre menneske sier ja til Guds lov, men at han merker en annen lov i lemmene, som et uttrykk for at den dømte er i en dobbel situasjon etter dåpen. Synden blir fullstendig tilgitt i dåpen, men den blir også værende. Føttene skal i overført betydning fortsettes å vaskes hele livet, selv for den som er døpt og samtidig er helt ren.¹¹⁵

Luther anklager Latimus for å tolke Skriften tilfeldig og for å misforstå Skriftens bildebruk og andre litterære virkemidler. Det er ifølge Luther ingen tvil om at ordet synd brukes på én eneste og enkel måte, ikke på mange forskjellige. Ordet synd betegner alltid det

¹¹¹ Mannermaa, *Christ present*, 22

¹¹² LW 32, 207

¹¹³ LW 32, 194

¹¹⁴ BM 2011

¹¹⁵ LW 32, 158

som ikke er i overensstemmelse med Guds lov.¹¹⁶ Det finnes ingen synder som er mer synd enn andre, enten er noe synd eller så det det ikke. Det er imidlertid mulig å tenke seg at synd kan ha forskjellig styrke eller kraft, og det er her forskjellen på synden før og etter dåpen ligger.¹¹⁷ Luther søker dermed å finne en løsning som tar Skriftens omtale av synd i de døpte bokstavelig, men som samtidig inkorporerer forståelsen av at den troende får del i Jesu rettferdighet og virkelig blir rettferdig. Når den døpte ikke lenger fordømmes på grunn av synden er ikke dette fordi synden ikke er synd lenger, men fordi man står i Kristus og dekkes av hans rettferdighet.

Etter at et menneske ved dåpen har fått inngytt Guds kraft er ikke syndens tilstand hva den en gang var. Synden er ikke redusert til ingenting, men den er blitt underlagt og nedbrutt på en slik måte at den ikke lenger kan gjøre det den en gang gjorde. Den kan ikke lenger plage samvittigheten eller dra en inn i større og større ondskap og overmanne den troende slik den tidligere var i stand til, og konstant prøvde på.¹¹⁸ Luther gjør et poeng ut av at Paulus i Romerne 8,3 ikke sier at Gud utryddet, men fordømte synden i oss. Videre utlegger han hvordan synden i lemmene er blitt fordømt, og sammenlikner syndens posisjon med en mann som har fått en dødsdom, men som ikke er blitt henrettet enda. Dommen er uttalt og utfallet av situasjonen er dermed gitt med dommen. På samme måte blir synden i oss ved dåpen arrestert, dømt og fullstendig umyndiggjort slik at den ikke lenger kan gjøre noe med den som tror. Synden er bestemt for fullstendig utryddelse, og holdes fanget inntil dommen får sin oppfyllelse.

Lenkene som binder og lammer synden knytter Luther til den rettferdighet¹¹⁹ som den troende har i Kristus og som plasserer synden, sammen med den som tror, under nåden. Synden er fremdeles i sin natur synd, men den er blitt fullstendig passivisert. Sinne eller begjær er akkurat det samme i troende som i ikke-troende, men forskjellen er at den troende er under Guds nåde. I Guds nåde kan ikke synden lenger herske, mens den utenfor nåden får overtaket. Kristus har frigjort den som tror fra syndens herredømme og tyranni. Den endelige ødeleggelsen av synden gjenstår imidlertid fremdeles, men synden har mistet sin brodd og kan ikke lenger skade eller skremme.¹²⁰ Det er viktig å understreke for Luther at han ved å si at det fremdeles er synd i den som tror ikke mener at synden hersker over de hellige, og at den

¹¹⁶ LW 32, 195

¹¹⁷ LW 32, 202

¹¹⁸ LW 32, 202

¹¹⁹ LW 32, 206

¹²⁰ LW 32, 207

eneste som kan overvinne synden er ingen annen enn Gud selv.¹²¹ Dette er ikke noe mennesket kan få til på egenhånd, men er et resultat av at man har tatt imot Guds gave, troen på Kristus. Troen er en gave og et indre gode som renses ut synden som den står imot.¹²² Når troen først har blitt inngytt i et menneske er den som surdeig som er blitt tilsatt mel. Gaven jobber med å rense bort synden som allerede er tilgitt, og det er på bakgrunn av denne gaven som slik renses den troende at man også sammen med den får nåde.

Syndens som finnes i de troende er virkelig synd, som virkelig må renses ut og holdes i sjakk med Guds kraft som inngytes i den troende.¹²³ Dette er en pågående kamp, som allerede er vunnet, men som Luther fremstiller ved bruk av nettopp kampmotivene som for å understreke viktigheten av bevisstheten omkring synden. Den troende må, selv når han er i Kristus, ikke må slippe forsvarsverkene ned, men fortsette å søke til Kristus. Kampen mot synden er en krig og Kristus er den som omtales som Allhærs Herre og Herren den sterke i strid (Salme 24,8+10). Det er kun gjennom Hans gave at angrepene ikke bare er noe man bærer over med, men noe man overvinner.¹²⁴ I Kristus har den troende derfor ikke bare del i Kristi seier over døden på en måte som sikrer ham en positiv dom ved tidens ende, men i Kristus har han også troen og rettferdigheten som her og nå holder synden i ham fanget og gjør den passiv og underlagt Guds dom og herredømme. Ved delaktigheten i Kristus har dermed den troende ikke bare blitt tilgitt sin synd og fått del i Jesu rettferdighet, men denne rettferdigheten er også en kraft som er virksom i den troende og som kjemper mot og underlegger seg synden slik at den ikke lenger har makt over den som er i Kristus.

4.1.3 Åndens nærvær

Et annet aspekt knyttet til delaktigheten i Kristus er forståelsen av hvordan Ånden er tilstede i de som tror. Ved sin død har Kristus fortjent Livets Ånd for de som tror.¹²⁵ Dette er Kristi kropps Ånd som hjelper de hellige i deres svakhet, og som ifølge Romerne 8,26 går i forbønn for de som tror ”... med sukk uten ord.”¹²⁶ Kristi kropps Ånd er imidlertid ikke å forstå som en primært ekstern størrelse, men arbeider, lever og blir i *sin egen* kropp.¹²⁷ Dette er videre den samme Ånd som har vært i alle de hellige gjennom alle tider, og som fremdeles er i alle

¹²¹ LW 32, 214

¹²² LW 32, 227

¹²³ LW 32, 229

¹²⁴ LW 32, 252

¹²⁵ LW 32, 207

¹²⁶ BM 2011

¹²⁷ LW 32, 164

medlemmer av Kristi kropp og er med hver enkelt i deres spesifikke situasjon og prøvelse. Selv om tidene og omstendighet forandrer seg er Ånden den samme, det er den samme Ånd som er i alle de som tilhører Gud.¹²⁸ Det er dermed en nær sammenheng mellom forståelsen av Ånden både som Kristi ånd og som den Ånd som bor i Kristi kropp. Ånden forstås som en del av det Kristus vinner for menneskene ved sin død, og kobles nært sammen med hvordan evangeliet ifølge Luther kom for å gjøre ende på synden. ”It is clear, then, that the whole law is the letter which kills, but the life-giving Spirit is the grace in faith on Christ.”¹²⁹ Og denne nåden er videre livets lov som gjør personer gode, rettferdige og levende.¹³⁰ Det er dermed en nær sammenheng og overlapping av hvordan Luther tenker seg at Ånden virker i den troende og at selve troen er den livgivende Ånd som bringer med seg det nye livet. Det knyttes også et nært bånd mellom Kristus selv og hans Kropp ved at de deler samme ånd, og det knyttes ytterligere et sterkt bånd mellom alle medlemmene i Kristi kropp som deler denne Ånden. Ved delaktigheten i Kristus får mennesket del i Kristi egen Ånd, som både binder det til Kristus og alt det Han har utrettet for den troende, og som knytter den troende sammen med andre troende på samme måte. Ånden har dermed en sentral plass i forståelsen av hvordan synden overvinnes og i hvordan mennesket kan stå rettferdig fremfor Gud. På grunn av Åndens nærvær i den troende er mennesket blitt åndelig og det er Ånden som plasserer mennesket under Guds nåde i Kristus.¹³¹ Det er fordi de troende har Den Hellige Ånd at synden i dem ikke lenger har overtaket, ved at Ånden kjemper mot synden for å beseire den.¹³²

Forståelsen av de gode gjerninger er en tematikk som kommer opp flere ganger i Antilatamus og som Luther er opptatt av å få formidlet sin forståelse av. Innledningsvis går han inn i en lang utleggelse av hvorfor det er slik at enhver god gjerning er synd, et syn som hans motstander Latamus ikke kan akseptere. Ifølge Luther mener Latamus, i motsetning til han selv, at det er mulig for mennesker å oppfylle Guds bud, og at disse kan oppfylles på to måter. På den ene siden kan man oppfylle dem i forhold til det de faktiske handlingene som blir påbudt, og på den andre siden kan budene oppfylles etter intensjonen til den som befaler. Dette tolkes da slik at det er mulig for mennesker å oppfylle loven hva angår handlinger, men at man trenger nåde for å oppfylle loven etter Guds intensjon.¹³³ Slik Luther forstår Latamus

¹²⁸ LW 32, 176

¹²⁹ LW 32, 178

¹³⁰ LW 32, 178

¹³¹ LW 32, 246

¹³² Skottene, *Nåden og gaven*, 153

¹³³ LW 32, 153

og hans meningsfeller betyr dette i praksis at dersom man ved gode gjerninger utretter så mye av Guds lov som man har mulighet til ut fra ens natur så vil Gud nærmest nødvendigvis og automatisk gi mennesket sin nåde så det også kan oppfylle loven etter Guds intensjon. Dette fører ifølge Luther til en forståelse hvor Guds nåde i praksis styres mer av menneskets gode gjerninger enn av Guds vilje. Gud nåde blir da noe som man kan gå til anskaffelse av ved de gode gjerninger man faktisk gjør og den frie viljen styrer da ikke bare menneskets gjerninger, men også om man mottar Guds nåde eller ikke. Luther legger ikke noe mellom når han uttrykker sin misnøye med denne måten å tenke på og slår fast at dersom Latomus har rett er hele det nye testamentet blitt annullert. Kristus er blitt redusert til en lærer og har utover det absolutt ingen annen nytte for oss. Frelseren Jesus blir borte.¹³⁴

Ut fra de tidligere kapitlenes utleggelse av hvordan Luther forstår menneskets stilling og evangeliets virkning er det ikke vanskelig å se hvordan dette fører til en konflikt. Spørsmålet blir da hvilken rolle de gode gjerninger har i Luthers tankegang siden han så kategorisk avviser gjerningers betydning for frelsen og understreker igjen og igjen at frelsen kun hviler på Guds vilje, handling og nåde. Når Guds nåde fjernes er gode gjerninger, i likhet med menneskets natur, urene og en gjerning er kun ren og prisverdig ved Guds tilgivende nåde.¹³⁵ Luther konkluderer avsluttende i en av sine utleggelser i Antilatamus at Gud på den ene siden har gjort det tydelig for oss at våre gode gjerninger ikke er uten synd for at vi skal måtte stole på Kristus og der finne frelsesvissheten som man aldri vil komme frem til om man skal stole på egne gode gjerninger. På den andre siden har Gud også gjort det tydelig for oss hvordan de sanne gode gjerninger blir gjort synlige, nemlig ved Åndens frukt: kjærlighet, glede, fred osv.¹³⁶ De gode gjerninger er dermed ikke uten betydning, men har i Luthers forståelse fått et nytt fortegn og knyttes til Åndens gjerning i den troende. Ved troen på Kristus får mennesket rettferdigheten som en gave fra Gud som ikke bare endrer menneskets stilling i forhold til Ham, men som også forandrer menneskets natur. Den troende får Kristi rettferdighet på en slik måte at den leger syndens forderv i menneskets natur, og blir en ny indre rot som bærer frukt i virkelig gode gjerninger.¹³⁷ De gode gjerninger er derfor ikke, som hos Latomus, inngangsporten til nåden og rettferdigheten, men heller resultatet av at den troende allerede er i Kristus og at Kristus er virksom i den troende.¹³⁸ På samme måte som

¹³⁴ LW 32, 154

¹³⁵ LW 32, 175

¹³⁶ LW 32, 193

¹³⁷ LW 32, 227

¹³⁸ Skottene, *Nåden og gaven*, 136

kampen mot synden ikke er noe mennesket utretter selv er også de gode gjerninger et resultat av Åndens gjerning i den troende.

Dette betyr imidlertid ikke at gode gjerninger er noe valgfritt etter at man har kommet til tro. En frelsende tro forutsettes, som det har vært forklart over, å være av en slik karakter at den aktivt søker nær til Kristus og blir i Ham på en slik måte at man formes i Jesu bilde. I forståelsen av dette synes Luther å forutsette at det er et slags samarbeid mellom Gud og mennesket i denne prosessen. Dette må ikke forstås dit hen at menneskets innsats er forutsetningen for frelsen, den er det Gud som virker ene og alene, men den aktive troen er med og slutter seg til Guds gjerning ved gaven i mennesket. Luther henter frem liknelsen om vintreet fra Johannes 15 og viser hvordan vi som en gren på Kristus allerede bærer frukter som reflekterer menneskets nye rettferdighet, samtidig som Vingårdsmannen beskjerer treet for at det skal bære enda mer frukt.¹³⁹ Han blir i den som blir i Ham, og den som blir i Ham bærer mye frukt. På grunn av foreningen mellom den troende og Kristus er det imidlertid ikke naturlig å skille skarpt mellom den kristne og Kristus sin innsats i samarbeidet. Snarere tvert imot er det i likhet med prinsippet for forståelsen av Jesu to naturer slik at også disse to naturene og deres gjerninger må både sies å være knyttet sammen, samtidig som de ikke er blandet sammen. Gjeringene som Kristus virker i den troende kan derfor også anses å være den kristnes gjerninger i kraft av foreningen av de to. Kristus virker ikke bare som en utvendig kraft på den kristne, men er selve utgangspunktet for den kristnes nye åndelige status. Kristus blir en del av den kristnes nye natur på en slik måte at de gode gjerninger både kan omtales som et samarbeid mellom Gud og den troende, samtidig som dette ikke er noe den kristne er i stand til utenfor foreningen med Kristus.¹⁴⁰

¹³⁹ LW 32, 232

¹⁴⁰ Juntunen, "Luther and Metaphysics", 156

4.2 Hvordan skal de bibelske metaforene som gir uttrykk for delaktighet i Kristus forstås?

Et betimelig spørsmål som melder seg i forsøket på å komme til bunns av Luthers forståelse av den troendes delaktighet i Kristus slik han uttrykker det i Antilatimus er hvordan det er riktig å tolke metaforene han bruker. Som vi har sett over legger Luther vekt på at poenget med metaforer er at en talemåte brukes om noe annet enn det den vanligvis knyttes til, for på denne måten å kommunisere en ny betydningsnyanse eller tilføre nye aspekter ved forståelsen. Når man så skal overføre betydning fra metaforen til det den omtaler kan man stille seg spørsmålet; fører dette til en forandring av det som omtales? Eller i tilfellet med tematikken fra denne oppgaven, er metaforene som brukes uttrykk for en faktisk virkelig enhet mellom Kristus og den troende, eller bruker Luther metaforene for å uttrykke hvordan mennesket etter at det er frelst står i en annen posisjon fremfor Gud? Er poenget med metaforene å sette ord på en virkelighet som er vanskelig å beskrive direkte med ord, eller er de brukt for å røre de troende slik at de følelsesmessig får en ny opplevelse av deres forhold til Gud? Om man leser gjennom hele Antilatimus legger man raskt merke til at dette er et skrift som ikke bare har som mål å legge frem saklige argumenter, for så stille og forsiktig forklare Luthers posisjoner i spørsmålene knyttet til striden med Latimus. Snarere tvert imot har det en tydelig polemisk brodd mot motstanderen og har som siktemål ikke bare å legge frem Luthers eget syn, men også å overbevise leseren om at han selv har rett og kan fremlegge de beste og mest gjennomførte argumentene. Dette er en måte å skrive på som er heller fremmed for en moderne leser, og det kan føre til forundring at Luther for eksempel bruker så sterke negative betegnelser om motstanderne sine som han gjør. Ved å ta i bruk slike virkemidler skriver Luther på en måte som har som siktemål å berøre og bevege leserens følelser, og som vil føre til at leseren blir enig med Luther.

Tanken om å skulle bevege menneskers følelsesliv er en naturlig del av Luthers måte å argumentere på og påvirker hans bruk av metaforer. Den utstrakte bruken av metaforen som sier at Kristus blir synd kan derfor tolkes som et uttrykk for et forsøk på å forandre menneskets følelser på en slik måte at det fører til forandring i livsførsel og -anskuelse.¹⁴¹ Luther påpeker selv, i forlengelse av forklaringen av hvordan Jesus blir synd, at man heller bør søke å erfare fremfor å diskutere eller forstå hva det vil si at Kristus ble gjort til synd *for oss*.¹⁴² Også i utleggelsen av hvordan evangeliet søker å fjerne synden forklarer Luther

¹⁴¹ Knut Alfvåg, "Language and reality. Luther's relation to classical rhetoric in *Rationis Latomianae confutatio* (1521)", *ST* 41 (1987): 105

¹⁴² LW 32, 201

hvordan Guds nåde helbreder menneskets natur på en slik måte at mennesket føler at det har en nådig Gud og opplever glede, sikkerhet og fryktløshet. At mennesket opplever en forandring i sitt følelsesliv tenkes i Antilatamus som en integrert del av hvordan Guds rettferdighet forandrer menneskets natur.¹⁴³

Knyttet til forståelsen av hvordan den troende er delaktig i Kristus er det imidlertid grunn for å fremholde at selv om metaforer absolutt har en bevegende effekt på menneskers følelsesliv virker det som om de også har en funksjon og formidler noe mer enn kun dette. I forbindelse med det over nevnte avsnittet hvor Luther omtaler hvordan mennesket kan erfare hva det vil si at Kristus ble gjort til synd for oss utlegger han også mer av sin forståelse av hvordan synden ble overført til Kristus. Han understreker at dette er en "... metaphor not only in the words, but also in actuality..."¹⁴⁴ og at den som tror på Kristus virkelig ikke har noen synder, fordi disse har blitt overført på Ham. Videre understreker Luther at det ikke var slik, som motstanderne hans mente, at Kristus ikke merket noe til at syndene ble overført på ham, men at Han på alle måter følte synden som Han bar. Vi er her tilbake med på hvilken måte de to naturenes egenskaper må forstås slik at de tillegges hele Kristi person. Han var syndfri, men opplevde og følte likevel synden. For hva er tilskrivelsen av en egenskap om man ikke føler den? Absolutt ingenting slår Luther fast, og understreker igjen at overføringen av menneskets synd var en effektiv hendelse, helt ekte på alle måter, selv om Jesus ikke fortjente den.¹⁴⁵ Dersom forholdet mellom menneske og Gud må forstås ut fra forståelsen av Jesus som Gud og menneske, er dette også noe som får konsekvenser for forståelsen av mennesket i denne overskrivelsen av synd. Dersom metaforen knyttet til Kristus fører til en virkelig forandring og erfaring for Kristus, må den nødvendigvis gjøre det også for den som synden har blitt overført fra. For hva er en tilskrivelse av egenskapen rettferdighet om man ikke føler den? Ingenting, om man skal konkludere ved å følge Luthers tankegang også her. Dersom metaforene Luther bruker i Antilatamus kun skal forstås som forsøk på illustrasjoner eller forklaringer av noe utenfor mennesket knyttet til Guds gjerning eller innstilling til mennesket, betyr dette at den rettferdighet disse omtaler som menneskets egen ikke kan tolkes som noe som faktisk er virkelig. Dersom metaforene ikke gir uttrykk for en virkelig delaktighet i rettferdigheten i Kristus, vil også tolkningen av metaforen at Kristus ble synd naturlig måtte følge i samme retning. Skal man fremholde, som Luther gjør, at det at Kristus ble synd må forstås som en virkelig og reell overføring av synd er det vanskelig å se hvordan de andre

¹⁴³ LW 32, 227

¹⁴⁴ LW 32, 200

¹⁴⁵ LW 32, 201

metaforene primært skal tolkes på en annen måte, uten at dette går på bekostning av hvordan man tenker om den rettferdighet den troende får som gave ved troen på Kristus.

Forståelsen av metaforene henger også sammen med hvordan Luther tenker om Skriften. I sine utleggelser gjennom hele Antilatimus legger han stor vekt på at han ikke finner på ting på egenhånd, men viser stadig til Bibelen og bruker den som grunnlag for slutningene sine. Et av hovedpoengene hans i møte med Latimus' syndsbegrep er å fastholde at begrepet synd i Bibelen alltid omtaler nettopp synd¹⁴⁶, og at det er uriktig å skulle utlegge vanskelige eller ubeleilige skriftsteder ved å tolke begrepet på andre måter og slik tilpasse skrifttolkningen etter egen læremessig forutinntatthet. Luther understreker at Den Hellige Ånd er "...quite capable of expressing his meanings in suitable words, so that there is no need for human inventions."¹⁴⁷ Ifølge Luther er den kristne ikke bundet av noe menneskes ord, men kun av den hellige Skrift, og den troende er ved å holde seg til Skriften fri til å være en kristen i ordets rette forstand.¹⁴⁸ Luther har altså tillit til at Bibelen er i stand til å uttrykke sannheten om mennesket og at Den Hellige Ånd med omhu har inspirert Bibelens forfattere til å gjøre tilfredsstillende ordvalg i forhold til det Han ønsker å uttrykke. Luther uttrykker en svært tett kobling mellom Guds ord og Gud selv. Man kan ikke adlyde Gud uten å adlyde Hans ord.¹⁴⁹ I sin utleggelse av hvordan han forstår at menneskets synd blir fordømt i Kristus siterer Luther fra 2.Kor 5,21: "For our sake he made him to be sin who knew no sin, so that in him we might become the righteousness of God."¹⁵⁰ Parallellen mellom at Kristus ble synd og at mennesket blir rettferdig er dermed ifølge Luther slått fast på bibelsk grunnlag om man skal ta Ordet på ordet.

Denne tilliten til Guds ord må ses i nær sammenheng med forståelsen av hvordan Gud på en grunnleggende måte er den som definerer verden og dermed også mennesket. I sin utleggelse av Jesaja 64 forklarer Luther hvordan rettferdigheten som her omtales virkelig er en genuin rettferdighet og at menneskene i teksten uten tvil er trofaste og fromme mennesker.¹⁵¹ I tråd med sin tolkning at denne teksten handler om de rettferdige jødene som lengter til Jerusalem og forståelsen av Skriften som virkelig inspirert, er det umulig å tenke seg at Den Hellig Ånd kan kalle noen rettferdig som ikke virkelig er det, selv om han eller hun også samtidig kalles uren.¹⁵² I møte med Guds dom er rettferdigheten deres uren. Dette

¹⁴⁶ LW 32, 195

¹⁴⁷ LW 32, 194

¹⁴⁸ LW 32, 194

¹⁴⁹ LW 32, 146

¹⁵⁰ LW 32, 206

¹⁵¹ Alfsvåg, "Language and reality", 106

¹⁵² LW 32, 173

kan fra et menneskelig synspunkt virke som en urettferdig dom, men ifølge Luther dømmer Gud virkelig rett og rettferdig.¹⁵³ Det er ikke menneskets bedømmelse av rettferdighet ut fra menneskelige standarder som ligger til grunn for dommen, men Guds standard som er den rådende. Guds dom er imidlertid ikke bare en konstaterende dom, men dommen definerer gjerningene og menneskets vesentlige karakter. Dersom Gud sier at noe er rettferdig er det rettferdig fordi han har sagt det.¹⁵⁴ Det er Guds ord som kvalifiserer mennesket og ved at Gud sier noe er det virkelig sant. Guds ord er det som skaper virkeligheten, enten det er snakk om skapelsen ved tidens begynnelse eller hvordan Skriften, Guds ord, fortsatt definerer virkeligheten. Fordi det er Gud som definerer virkeligheten er det også nødvendig å ta på alvor hva som faktisk står i Skriften, fordi dette er Guds eget inspirerte ord.¹⁵⁵ Forståelsen av hvordan Luther bruker metaforene i Antilatamus må derfor ses på bakgrunn av hans forståelse av Skriftens karakter og virkekraft. Metaforene er ikke bare ordspill eller litterære virkemidler, men må som Guds levende ord forstås som uttrykk for den virkeligheten Gud skaper når Han taler. Metaforene gir uttrykk for en virkelig forståelse av den kristnes delaktighet i Kristus som ikke bygger på en generell forståelse av metaforer i sin alminnelighet, men på at de bibelske metaforene forstått som Guds ord som skaper det de sier.

4.3 Hvordan blir delaktigheten til?

Hvordan er det så at foreningen mellom Kristus og den som tror faktisk blir en virkelighet? Eller for å spørre på en annen måte; hva er det som setter utvekslingen av egenskaper mellom Gud og menneske i gang? Hvordan kommer mennesker til tro? En forutsetning for at mennesker kan tro er at de har noe å tro på, og vi er her fremme ved en vesentlig forutsetning for Luthers forståelse av hvordan Gud virker i verden. Mennesker kommer tro som en følge av forkynnelsen av Guds Ord i evangeliet og som vi har sett over har Luther en forståelse av Guds ord som noe mer enn bare menneskelige beskrivelser av Gud. I sin understreking av at mennesker bør følge Guds ord fremfor menneskers, forklarer Luther i Antilatamus at Guds ord stiller i en særposisjon fremfor andre ord, lover og bud. Å være lydige mot Guds Ord sidestilles med å være lydige mot Gud selv, og når Ordet utlegges er Gud selv nærværende.¹⁵⁶

¹⁵³ LW 32, 172

¹⁵⁴ Alfsvåg, "Language and reality", 106

¹⁵⁵ Alfsvåg, "Language and reality", 107

¹⁵⁶ LW 32, 146-147

Bakgrunnen for denne tanken er, som hele Luthers forståelse av forholdet mellom Gud og menneske, knyttet til forståelsen av Jesus som både Gud og menneske.¹⁵⁷ Da Gud i Kristus ble menneske ble Han helt som en av oss og samtidig er han ulik mennesker fordi han er syndfri. Kristus viser dermed hvordan det er mulig at noe både tilhører og overgår den skapte virkeligheten samtidig. Kristus selv er derfor på mange måter å forstå som en metafor, fordi han på den ene siden kan uttrykkes fullt ut i menneskelige ord, samtidig som han også er mer enn det disse ordene uttrykker.¹⁵⁸ På grunn av inkarnasjonen er dermed den verbale kommunikasjon, slik vi kjenner den mellom mennesker, blitt i stand til å romme ikke bare den skapte virkeligheten, men også den guddommelige virkeligheten som overgår det skapte. Dette skjer ikke først og fremst ved at ord får ny betydning, men ved at betydningen utvides ut over den bokstavelige betydningen. Når man for eksempel omtaler Kristus som klippen eller påskelammet er det ikke grunn for å si at ordet da har to separate betydninger, men ved å bruke ordet på Kristus utvides betydningen slik at den rommer også den billedlige betydningen.¹⁵⁹ Det menneskelige ordet har i grunnleggende forstand én primær mening, og den billedlige eller overførte betydningen av et gitt ord gir kun mening om man holder sammen den opprinnelige betydningen med den nye betydningen.¹⁶⁰

I lys av inkarnasjonen er derfor ord blitt i stand til å romme både det skapte og Skaperen på en virkelig måte. Når Gud åpenbarer seg for mennesker gjør Han dette gjennom Ordet, hvor Han ikke bare åpenbarer sannhet eller et kognitivt budskap, men faktisk formidler seg selv. Ordet er Guds åpenbaring av seg selv til mennesker ved hjelp av menneskelig språk. Som vi så i det foregående forstår imidlertid Luther Guds ord noe ganske annet enn menneskers ord, fordi Guds ord i egenskap av å være Skaperens ord faktisk skaper det de sier.¹⁶¹ Menneskets frelse knyttes dermed til Guds formidling av seg selv ved hjelp av språk og hvordan Gud gjennom dette realiserer den virkeligheten som disse omtaler. Denne virkeligheten uttrykkes imidlertid i et metaforisk språk som både rommer ordenes bokstavelige mening, samtidig som de også gir uttrykk for det som ligger utenfor den skapte virkeligheten og derfor er utenfor det menneskelige språkets mulighet.

På grunn av inkarnasjonen kan språket billedlig gi uttrykk for den realiteten som troen forholder seg til; Guds virkelighet. Menneskets tro forholder seg nemlig ikke bare til ordenes

¹⁵⁷ LW 32, 257

¹⁵⁸ Knut Alfsvåg, *What no mind has conceived. On the significance of christological apophaticism* (Leuven: Peeters, 2010), 231

¹⁵⁹ LW 32, 200

¹⁶⁰ Alfsvåg, *What no mind*, 227

¹⁶¹ Johann Anselm Steiger, "The communicatio idiomatum as the axle and motor of Luther's theology", *LQ XIV* (2000) : 131

bokstavelige mening, men heller primært til den billedlige utvidelsen av ordenes betydning. Evangeliet kan kun formidles gjennom ord ved at de har fått en ny dimensjon utover den dagligdagse bruken og forstås som manifestasjonen av Guds verk.¹⁶² Den virkeligheten som det gis uttrykk for ved den metaforiske beskrivelsen av Kristus som synd er derfor ikke bare en metafor, men for den som tror fører den virkelig til at synden som en gang var ens egen overføres på Kristus.¹⁶³ Ordene formidler realiteten de omtaler, og metaforen er den bokstavelige beskrivelsen av den overføring av egenskaper som finner sted, ved at den som Guds ord manifesterer en ny virkelighet.¹⁶⁴

Ved forkynnelsen av evangeliet faller ordets mening og referanse slik sammen fordi Ordet skaper det det sier. Forkynnelsen og mottakelsen av Guds ord er dermed ikke bare forutsetningen for frelsen, men er også stedet hvor den frelsende virkeligheten som vi har omtalt over blir realisert. Forkynnelsen av Guds tilgivelse og tilregnelsen av Kristi rettferdighet er den måten Gud virkeliggjør syndenes tilgivelse og trosrettferdigheten i mennesket. Troen knytter seg til metaforen ved at den tror at den billedlige betydningen av ordene gir uttrykk for Guds ord og dermed realiserer den virkeligheten de omtaler. Når troen skapes i mennesket skjer dette ved at det hører Guds ord forkynt og tror at det Ordet sier gjelder for en selv. Troen griper fast i og gjør til sitt eget det Ordet forkynner og skaper.¹⁶⁵ Språket er dermed stedet hvor menneskets tro og Guds virkelighet møtes. Ved hjelp av metaforer utvider Guds ord språket slik at det på en billedlig måte kan beskrive Guds ubeskrivelige virkelighet slik at troen kan gripe fatt i den. På samme måte som Kristus er både Gud og menneske samtidig er språket, når Gud knytter seg til det, i stand til både å uttrykke ordenes bokstavelige mening og Guds nærvær samtidig.

I sin forklaring av troen legger Luther vekt på hvordan Paulus som oftest omtaler troen på Kristus som Guds gave, en gave som blir gitt til mennesket gjennom Kristi nåde.¹⁶⁶ Luther identifiserer dermed troen med Guds gave og forklarer videre hvordan den blir gitt til mennesket for å lege fra synd og fra syndens følger i mennesket kropp og sjel.¹⁶⁷ I sin forklaring av hvordan loven og evangeliet på forskjellige måter jobber mot synden forklarer han også hvordan Guds nåde leger menneskets forderv ved den sanne rettferdighet, som er Guds gave; troen på Kristus. Troen forstås som en gave og et indre gode som virker i

¹⁶² Alfsvåg, *What no mind*, 227

¹⁶³ LW 32, 200

¹⁶⁴ Alfsvåg, *What no mind*, 233

¹⁶⁵ Steiger, "Communicatio idiomatum", 131

¹⁶⁶ LW 32, 228

¹⁶⁷ LW 32, 229

mennesket ved at den renses bort synden som den står imot. Denne troen og rettferdigheten ledsages videre av nåde og miskunn, Guds velvilje, slik at den som tror på Kristus har en nådefull Gud.¹⁶⁸ Troen på Kristus forstås dermed som noe dynamisk og virkekraftig som tar bolig i mennesket og som er så nært knyttet til Guds rettferdighet og Guds gave at de identifiseres med hverandre.¹⁶⁹ Utvekslingen av egenskaper mellom Gud og menneske settes altså i gang ved at mennesket kommer til tro. Denne troen er som vi har sett over ikke bare en forutsetning for frelsen eller Guds verk i mennesket, men *er* i seg selv, som Guds gave, menneskets nye rettferdighet. Troen er sannheten som strømmer fra Kristus til oss og som ledsages av nåde på grunn av Kristi nåde.¹⁷⁰ Ved troen, som er en gave fra Gud, blir mennesket gjort rettferdig, en rettferdighet som Luther forstår ikke bare som noe som kommer fra Kristus, men som er *i* Ham.¹⁷¹ Troen er dermed en virkelighet som strømmer fra Kristus og som formidler en reel rettferdighet i den troende. Samtidig er dette en rettferdighet som for den troende kun er å finne i Kristus. Igjen ser vi derfor at det er en dobbel bevegelse mellom Gud og mennesket hvor den troende både er å finne i Kristus, samtidig som Kristus formidler sin rettferdighet, som er i Ham, inn i den troende.

4.4 Hvordan kan delaktigheten forstås sammen den forensiske forståelsen av rettferdiggjørelsen?

Diskusjonen av på hvilken måte Luther i Antilatimus' forstår at mennesket har fått del i Kristi rettferdighet fører naturlig over i en annen nærliggende diskusjon. Et sentralt punkt ved Luthers reformatoriske oppdagelse slik vi har lært å kjenne den for ettertiden har vært spesielt knyttet til hvordan han fikk en ny forståelse av hvordan mennesket blir rettferdig. Man tar imot frelsen som Kristus har gjort tilgjengelig ved at man tror på Ham og blir tilregnet den rettferdigheten som Kristus har skaffet til veie ved sitt syndfrie liv og sin stedfortredende død. Kristi rettferdighet blir altså *regnet* som den troendes egen av Gud. Dette skjer på samme måte som ved en domsavsigelse i en domstol og den troende blir tilkjent en rettferdighet som ikke er hans egen. Man blir erklært rettferdig, og frifunnet for den rettmessige straffen på bakgrunn av Kristi rettferdighet.¹⁷² Dersom man kun legger til grunn dette aspektet ved rettferdiggjørelsen blir det naturlig å trekke den konklusjonen at rettferdiggjørelsen kun

¹⁶⁸ LW 32, 227

¹⁶⁹ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 53

¹⁷⁰ LW 32, 228

¹⁷¹ LW 32, 235

¹⁷² Bernt T. Oftestad, "Lutherdommen", i *Det kristne Norge. Innføring i konfesjonskunnskap* (red. H.K. Sødal; Høyskoleforlaget; Kristiansand, 2002), 79-98, 85

handler om tilgivelse for synder eller frifinnelse. Dette har nok også vært tilfelle for deler av den lutherske tradisjonen som lenge fulgte Melanchtons forståelse, som begrenset rettferdiggjørelsen til kun å omhandle tilregnelsen av Kristi rettferdighet, på bekostning av andre aspekter ved rettferdiggjørelsen som er tilstede i Luthers skrifter allerede så tidlig som i 1515.¹⁷³

Luthers forståelse av delaktigheten i Kristus som har blitt utlagt over vil naturlig nok utfordre en forståelse av rettferdiggjørelsen som forstår denne utelukkende som en ytre domshandling hvor Gud, litt enkelt uttrykt, primært setter en ny merkelapp på det mennesket som tror på Kristus. Dersom den kristne får del i Kristus og virkelig blir hans rettferdighet, på samme måte som Kristus ble synd, fører ikke dette til en situasjon hvor den kristne faktisk fortjener den frelsen man får i Kristus? Ender man ikke da opp med kristne som må forstås slik at de har krav på frelse og Guds nåde? Det skal ikke så mange slike spørsmål til før det blir tydelig at man nærmer seg selve kjernen av Luthers egen evangelieforståelse og utleggelsen i Antilatamus.

Et vesentlig poeng ved Luthers utleggelse av sin forståelse av loven er hvordan det ikke er mulig for mennesket å oppfylle denne og understrekingen av hvordan mennesket ikke noen sinne er i stand til å gjøre noe som kan gjøre det fortjent til å få Guds nåde.¹⁷⁴ Dette ligger grunnleggende fast som utgangspunktet for hele hans utleggelse av både menneskets tilstand før frelsen og hans forståelse av menneskets situasjon etter at det har mottatt Guds gave ved troen. Dette er imidlertid ikke et premiss som det ikke går an å kombinere med en forståelse av frelsen som også åpner for at mennesket ved troen blir tilført noe nytt som fører til forandring. Forståelsen av at mennesket ved troen på Kristus mottar en indre kraft som renser ut synden og som gir den kristne en ny indre rot er uløselig knyttet sammen med forståelsen av at denne rettferdigheten er *i Kristus*.¹⁷⁵ Syndstilgivelsen og rettferdigheten som ved troen nå finnes i den troende er derfor fremdeles å forstå som Kristi fremmede rettferdighet. Denne er ikke noe den troende eier eller har rett på, men tilhører kun den som legger bort sin egen rettferdighet og kun søker den rettferdighet som finnes i Kristus.¹⁷⁶ Forståelsen av rettferdiggjørelsen som noe som først og fremst handler om at Gud nå ser på mennesket med nye øyne, ved at han selv tar et oppgjør med synden, utvides dermed ved at

¹⁷³ Bernhard Lohse, *Martin Luther's Theology. Its Historical and Systematic Development* (Minneapolis: Fortress Press, 1999), 262

¹⁷⁴ LW 32, 155

¹⁷⁵ LW 32, 235

¹⁷⁶ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 106

man henter frem forståelsen av hvordan Guds tilregnelser ikke bare forandrer menneskets merkelapp, men også bevirker det den tilsier.

Den kjente uttrykksmåten som sier at den kristne er både synde og rettferdig er med på å tilføre forståelsen av rettferdiggjørelsen enda et aspekt. Selv om mennesket ved troen står helt dekket av Jesu rettferdighet, og har fått inngytt kraften som renses ut synden, er ikke dette noe som vil bli fullt ut realisert før ved tidens ende. Luther sammenlikner syndens situasjon i den kristne med den opprinnelige befolkningen i Kanaan da Israel inntok landet. Israel styrtet kongene og all deres makt ble oppløst, men det ble fremdeles værende en del av de opprinnelige folkeslagene igjen i landet og disse ble ikke utryddet med en gang, selv om Israel nå regjerte over landet. Først da David hadde etablert riket ble disse utryddet. På samme måte er synden nå underlagt Kristi autoritet, men den vil ikke bli utryddet før Guds rike er endelig etablert og Kristus inntar tronen.¹⁷⁷ Den troendes liv i Kristus er imidlertid ikke et passivt liv, som bare venter på at Jesus skal komme igjen og ordne opp, men Luther fremstiller det kristne livet som en aktiv tilværelse som søker nær til Kristus.

Sammen med forståelsen av rettferdiggjørelsen som vi har omtalt over følger også fokuset på forståelsen av rettferdiggjørelse ved tro alene. Dette blir forstått som en kontrast til den katolske kirkes forståelse og vektlegging av gode gjerninger i Luthers samtid. Det er kun ved tro på Kristus at noen kan bli regnet som rettferdig og dette er det eneste som skal til for å bli frelst.¹⁷⁸ I tråd med tradisjonens noe ensidige forståelse av rettferdiggjørelse som noe som primært angår tilgivelse av synde, har dette også naturlige konsekvenser for forståelsen av troen. Troen blir oppfattet som noe som først om fremst har å gjøre med ens relasjon til Gud i perspektivet knyttet til dom og nåde. Man vil si at troen er noe som Gud virker i mennesket, og at denne troen gir uttrykk for mennesket tillitt til at Guds løfte om nåde som Han brakt til veie ved Kristi død gjelder for en selv.¹⁷⁹ Ved troen slipper mennesket taket på alle forsøk på å skulle gjøre seg selv rettferdig og stoler kun på nåden, noe som kun er mulig som en respons på Guds løfte om tilgivelse.¹⁸⁰

Som vi har sett over er dette noe Luther utlegger også i Antilatimus. Han forklarer utfyllende hvordan de gjerninger som virker genuint gode i menneskelige øyne ikke kan sikre mennesket i møte med Guds rettferdige dom.¹⁸¹ Den eneste som kan ta et endelig oppgjør

¹⁷⁷ LW 32, 203

¹⁷⁸ Lohse, *Luther's Theology*, 260

¹⁷⁹ Lohse, *Luther's Theology*, 201

¹⁸⁰ Lohse, *Luther's Theology*, 261

¹⁸¹ LW 32, 173

med synden og menneskets fortapelse, er Gud selv, uten noen medvirkning fra oss.¹⁸² Den over nevnte måten å forstå troen på er derfor ikke noe som er fremmed for Luther i Antilatimus, men han anlegger imidlertid her en bredere forståelse av hva troen er og virker i mennesket. Forståelsen av rettferdiggjørelse ved tro alene står dermed stødig fast, men kaster i tråd med fokusene vi har sett på så langt i oppgaven mer lys på den effektive siden av troen enn man har vært vant til i luthersk tradisjon. Luther er imidlertid tydelig på at selv om tilregnelsen av Kristi rettferdighet er et virkelig gode så er nåden som følger med troen et enda større gode. Nåden er det ytre godet som gjør at mennesket ikke lenger rammes av Guds vrede og den indre gaven ville ikke bli like høyt verdsatt eller brakt tilfredshet om den ikke alltid ble fulgt av Guds nåde.¹⁸³ Guds nåde har dermed en forrang fremfor Guds gave, men dette betyr ikke at nåden og gaven skal settes opp mot hverandre. Nettopp gaven plasserer jo mennesket inn i Guds nåde, ikke på grunn av menneskets gjerning ved at det tror, men på grunn av Jesu nåde. Nåden følger med troen, og disse hører uløselig sammen på en måte som gjør det naturlig å omtale gaven som det som logisk sett kommer først, selv om dette ikke skal forstås strengt kronologisk.¹⁸⁴

Ved troen er den troende plassert under Guds nåde og er dermed erklært rettferdig og uten synd i Guds øyne. Samtidig er troen en gave som fortsetter å rense ut den synd som gjenstår i mennesket selv etter at man har kommet til tro. Det er dermed en dobbelhet i forståelsen av hva evangeliet bringer og hvordan dette utfoldes i det kristne liv som også reflekteres i forståelsen av troen.¹⁸⁵ Troen er ikke bare det at man takker ja til Guds tilbud om frelse, den er også en Guds gave som gis mennesket for at den skal virke en indre forandring i mennesket og fornyelse bort fra synden.¹⁸⁶ Å bli rettferdig ved tro er dermed ikke å betrakte som noen fortidig engangshendelse og Luther understreker at man ikke kan stole på den troen man har mottatt i fortiden. Det å bli rettferdig ved tro er å klynge seg til Kristus fordi Han er rettferdig og hellig *for meg*, forstått som en kontinuerlig og nåtidig virkelighet.¹⁸⁷

¹⁸² LW 32, 214

¹⁸³ LW 32, 227

¹⁸⁴ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 72-73

¹⁸⁵ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 55

¹⁸⁶ Kronborg, *Retfærdiggjørelsen*, 69

¹⁸⁷ LW 32, 236

4.5 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett på forståelsen av hva delaktigheten i Kristus fører med seg og hvordan denne delaktigheten blir til. Ved at mennesket får del i Kristus skjer det en utveksling av egenskaper mellom Kristus og den som tror og den grunnleggende konsekvensen av denne uvekslingen er at menneskets synd føres over på Kristus, og at mennesket får del i Kristi rettferdighet. Når Jesus dør på korset er dette en død som soner alle de synder han har tatt på seg fordi de virkelig har blitt overført på ham. Mennesket får ved troen ikke bare del i Kristi rettferdighet, men får del i alle Jesu egenskaper. Jesu egenskaper kan imidlertid ikke skilles fra Jesus selv, og ved den troendes delaktighet i Kristus er Kristus virkelig tilstede i den som tror.

De troende har i Kristus del i Kristi seier over synden. Ved dåpen får mennesket tilgivelse for synd og får inngytt Guds kraft som regjerer over synden i mennesket. Synden er derfor ikke lenger i stand til å plage den troendes samvittighet eller føre dom over den kristne. Denne kraften og gaven som hersker over synden er den rettferdighet som den kristne har fått del i ved troen. Når synden ikke hersker i den som tror er dette fordi det er Kristus selv som kjemper mot og overvinner den. I Kristus har den troende både del i rettferdigheten som gir tilgivelse for syndene og Guds gave som er en virksom kraft i den som tror.

Ved delaktigheten i Kristus får de som tror Ånden. Ånden er tilstede i de som tror, og er Kristi egen Ånd som både knytter den kristne til Kristus og til andre kristne. Ved sin død fortjener Kristus Ånden for mennesket og Ånden virker ikke bare det nye livet i de som tror, men *er* selv denne nye virkeligheten som bringer nytt liv. Gode gjerninger forstås som et synlig uttrykk for Åndens virksomhet og er en frukt av den nye roten som mennesket får ved troen. Mennesket kan ikke selv virke disse gjerningene, men kan slutte seg til det Ånden gjør. På grunn av forståelsen som fremstilles i Antilatamus av hvordan den kristne og Kristus sine naturer er knyttet sammen, er det likevel mulig å si at de gjerninger Kristus virker ved sin Ånd i den troende også tilhører den troende.

Luthers bruk av bibelske metaforer i Antilatamus må på bakgrunn av hans forståelse av Guds ord forstås som mer enn bare illustrasjoner. Guds ord skaper det det sier og metaforene gir uttrykk for Guds virkelighet ved at ordene får en utvidet betydning. Inkarnasjonen åpner for at den verbale kommunikasjonen som vi kjenner kan romme mer enn den skapte virkeligheten og det er metaforenes utvidede mening troen griper fatt i, og tror at gjelder for seg selv. Frelsende tro må ha noe å tro på og forutsetningen for dette er at man får Guds ord forkynt. Språket blir dermed stedet hvor menneskets og Guds virkelighet møtes på en slik måte at mennesket kan gripe fatt i den. Forkynnelse av evangeliet er den måten Gud

virker frelsen i mennesket, fordi Guds ord skaper den virkeligheten det sier. I forkynnelse av Guds ord faller dermed meningen av ordet og det ordet viser til sammen.

Troen forstås videre som en gave fra Gud som tar bolig i mennesket og som er virkekraftig til å lege fordervelsen av menneskets natur ved hjelp av den sanne rettferdighet. Denne gaven ledsages av Guds nåde og identifiseres samtidig med den nye rettferdigheten som mennesket får. Dette er en rettferdighet som ikke bare kommer fra eller gjennom Kristus, men som er i Kristus. Troen plasserer dermed den troende i Kristus, samtidig som denne rettferdigheten også er i den som tror. Dette er en rettferdighet som kun er å finne i foreningen med Kristus og som fremdeles skal forstås som en fremmed rettferdighet som mennesket ikke fortjener. At det kun er Guds som kan ta et oppgjør med synd står fast, og det å være rettferdig har ingen verdi dersom man ikke også får Guds nåde. Forståelsen av hvordan mennesket blir rettferdig ved troen alene farges dermed av forståelsen av dette både som en fortidig hendelse og av troen som en virksom kraft i mennesket.

I kapittelet som nå følger skal vi gå nærmere inn på hvordan forståelsen av menneskets delaktighet i Kristus påvirker hvordan det kristne livet fremstilles i Antilatamus. Hva er det som preger det kristne livet og hvordan skal den kristne forholde seg til delaktigheten i Kristus?

Kapittel 5 DELAKTIGHET I KRISTUS OG DET KRISTNE LIVET

I kapitlene over har vi undersøkt hvordan Luther forstår den troendes delaktighet i Kristus og hva som er de bakenforliggende forutsetningene for tenkningen hans. Som vi har sett er delaktighet i Kristus en måte å forstå evangeliet på som griper om seg og rommer dypest sett hele forståelsen av hva det vil si å være et kristent menneske. Med dette som bakgrunn skal vi i kapitlet som følger se nærmere på hvordan man som kristen skal forholde seg til delaktigheten i Kristus. På hvilken måte påvirker forståelsen av den troendes delaktighet i Kristus synet på det kristne livet og hvordan dette skal leves ut?

5.1 Hvordan skal den troende forholde seg til delaktigheten i Kristus?

At forståelsen av delaktighet i Kristus er en grunnleggende måte å forstå det kristne livet på er noe som har kommet tydelig frem av de foregående kapitlene. Delaktighet i Kristus bringer mennesket inn i en på mange måter ny virkelig og det kan være fristende å skulle forholde seg til delaktigheten i Kristus som en ting man kan gå til anskaffelse av, noe man kan skaffe seg og gjøre til sin egen. Delaktigheten i Kristus gir den troende del i Kristi natur, seier over synd og død, og tilfører den troende en ny åndelig kraft som han eller hun ikke hadde før. Alle disse tingene er attraktive egenskaper eller kvaliteter, men dersom fokuset havner primært på delaktighetens effekt eller fordeler for den troende står man, som flere Lutherforskere påpeker, i fare for å gjenta selve ursynden som Luther advarer mot: å ville bli lik Gud. Dersom fokuset på delaktighetens effekt fører til en for sterk oppfatning av hvordan menneskets natur blir guddommelig i delaktigheten med Kristus på en slik måte at man har rett på barnekår hos Gud, rammes dette av kritikken som Luther førte mot Latomus forståelse av hvordan mennesker kan gjøre seg fortjent til nåden.¹⁸⁸ Luther retter som vi har sett tidligere en sterk kritikk mot denne måten å tenke på, og går så langt som å si at Latomus og hans meningsfeller ved denne læren opphever hele det nye testamentet.¹⁸⁹ Mennesker kan ikke kreve eller trekke noe ut fra Gud uten at Han selv gir det, og i møte med mennesket er det Gud gir oss ikke primært *noe*, men Han gir *seg selv*. Dersom det å tro på Kristus oppfattes som et middel for å få del i spesielle egenskaper eller kraft har man derfor på et vis forstått noe viktig, men samtidig misforstått det vesentlige.

¹⁸⁸ Skottene, *Nåden og gaven*, 125

¹⁸⁹ LW 32, 154

I sin beskrivelse av den kristne troen beskriver Luther, med mange forskjellige metaforer, hvordan det å tro er å forholde seg til Kristus, å stole på denne mannen og tro at Hans rettferdighet gjelder for en selv. Fokuset er hele tiden primært på Kristus og det å søke nær til ham, slik at man ikke skal tro at man er sikret eller stole på gaven i seg selv.¹⁹⁰ At mennesket ved troen på Kristus får del i Hans rettferdighet er imidlertid bare den ene siden av utvekslingen av egenskaper mellom den troende og Kristus. Forståelsen av hvordan menneskets synd er blitt overført til Kristus utgjør som den andre siden av denne utvekslingen et viktig korrektiv til et ensidig fokus på hva mennesket kan få utav delaktigheten. Like viktig som hva mennesket får i delaktigheten med Kristus er hva mennesket ved delaktigheten ikke lenger har. Forståelsen av mennesket som syndig og fullstendig ute av stand til å frelse seg selv eller sikre seg Guds nåde ligger stadig fast og det å vite at man ikke lenger står under vreden er for Luther det aller største godet.

Luther legger i Antilatamus stor vekt på frelsens og delaktighetens effekt i mennesket her og nå, men understreker samtidig at selv om gaven virkelig er en gave, så hadde den ikke hatt noen verdi om den ikke sikret mennesket Guds nåde. Å ha en nådig Gud er et mye større gode enn å motta troens gave. Dette indikerer at selv om her og nå er en vesentlig del av Luthers perspektiv er det til syvende og sist spørsmålet om man ved dommen vil rammes av Guds nåde eller vrede som er det avgjørende. Nå er det ikke slik at Luther i Antilatamus forutsetter at man faktisk kan skille skarpt mellom disse to sidene. Det er ikke mulig å velge om man helst vil ha nåde eller gave¹⁹¹, men denne måten å uttrykke seg på retter likevel oppmerksomheten mot den lille, men viktige nyansen mellom å ha fokus på hva *Gud* gir og på hva *jeg* mottar. Dersom fokuset i forståelsen av delaktigheten i Kristus er på hva mennesket ved denne blir eller får er veien kort til misforståelsen at mennesket ved delaktigheten i Kristus blir Gud. Dette er imidlertid en posisjon som vi i kapittel 3 så at ikke er en nødvendig konklusjon ved et fokus på delaktighet i Kristus som en naturlig del av frelsesforståelsen. At mennesket og Kristus i troen blir ett, og at det skjer en utveksling av egenskaper sidestiller ikke de to partene med hverandre. Den viktige forutsetningen for menneskets frelse, at Kristus ble ett med menneskeheten uten å bli synd, betyr også at det troende mennesket blir ett med Kristus uten at dette betyr at mennesket blir Gud.¹⁹²

¹⁹⁰ LW 32, 235

¹⁹¹ LW 32, 227

¹⁹² Anna Vind, *Latomus og Luther. Striden om, hvorvidt enhver god gjerning er synd.* (Ph.d.-avhandling Københavns Universitet, 2011), 309

5.2 Simul justus et peccator?

Diskusjonen av hvordan man skal forstå og forholde seg til synd i mennesket etter at det har kommet til tro er et av spørsmålene som kommer opp igjen og igjen i Antilatamus. I likhet med så mange andre av elementene i forståelsen av delaktighet med Kristus som vi har undersøkt så langt i oppgaven, fremmer Luther også her en dobbelhet i forståelsen av menneskets posisjon. Ved dåpen blir all synd fullstendig tilgitt, men samtidig blir synd værende i den troende.¹⁹³ Dette er en dobbelhet som mennesket må leve med helt til den siste dag når Kristus kommer igjen og setter alt i rette stand.¹⁹⁴ Det kristne livet er derfor en tilværelse som står i spenn mellom disse to perspektivene, synden er fremdeles en virkelighet ikke bare i verden, men også i den troende, samtidig som man er blitt rettferdiggjort og har fått del i Kristus. Spørsmålet er da hvordan man som kristen skal forholde seg til denne dobbelheten.

I sin utleggelse av forståelsen av hvorfor det er slik at alle gode gjerninger er synd går Luther langt for å understreke hvordan synden som fremdeles finnes i de troende virkelig er synd og at denne ikke skal bagatelliseres ved å gis nye navn som svakhet eller straff. Dette gjør han for å slå fast poenget at om man fjerner Guds nåde fra de troende så er de virkelig syndere. Grunnen til at synden ikke blir til fordømmelse er at de nå tror og lever under nådens herredømme, en tilværelse hvor synden er blitt fordømt i Kristus og kontinuerlig blir uttryddet i dem. På dette grunnlaget er det derfor uriktig å kalle de troende syndere uten videre presisering. De troende er tvert imot rettferdige ved Guds nåde.¹⁹⁵ Ved troen på Kristus skjer det en utveksling mellom Kristus og mennesket som fører de to sammen på en måte som gjør at mennesket får del i både det forensiske og det effektive aspektet ved rettferdigjørelsen. Mennesket både *blir og erklæres* rettferdig ved at det i foreningen med Kristus både får Guds nåde og Guds gave som driver ut synden. ”I troen bliver mennesket og Kristus altså ét, så synden besejres og retfærdigheten hersker i både øjeblikkelig totalt og i fremadskridende partielt perspektiv.”¹⁹⁶ Forståelsen av mennesket som rettferdig er dermed en fullstendig forståelse, som likevel har rom for at det fremdeles gjenstår synd som må renses ut. Denne synden som gjenstår er imidlertid ikke definerende for mennesket og er til syvende og sist en beseiret synd som ikke lenger regjerer.¹⁹⁷

¹⁹³ LW 32, 158

¹⁹⁴ LW 32, 203

¹⁹⁵ LW 32, 208

¹⁹⁶ Vind, *Latamus og Luther*, 308-309

¹⁹⁷ LW 32, 206

I sin utleggelse av hvordan evangeliet tar et oppgjør med synden og dens følger beskriver Luther hvordan rettferdigheten som mennesket får ved troen på Kristus er en indre rot i mennesket. Sammen med denne rettferdigheten kommer Guds nåde, som gjør at den som tror på Kristus har en nådig Gud. Nåden er imidlertid ikke bare noe som handler om hvordan Gud forholder seg til menneskets synd, men også den påvirker menneskets sinns- og følellestilstand. Nåden produserer fred i hjertet og leger menneskets fordervelse inntil det føler at det har en nådig Gud. Ikke bare kan man føle at man har en nådig Gud, men sammen med nåden følger også glede, trygghet og samvittighetens fryktløshet, slik at man våger alt, kan gjøre alt og ved tilliten til Guds nåde le selv i møte med døden.¹⁹⁸ Guds nåde gjør det mulig for mennesket å oppleve den virkeligheten som skapes i troen på Kristus som en realitet her og nå, og med rette forstå seg selv som rettferdig. Tilliten til Guds nåde og lovprisningen av Guds store verk i den troende synes å være den gjennomgående røde tråden i forståelsen av hva som preger det kristne livet. Den kristne vet at dersom hans gjerninger skulle dømmes slik de er i seg selv ville han ikke kunne stå fremfor Gud, men for den som setter sin lit til Guds nåde er det ikke noe som kan fordømme ham. Sannheten er at med Gud på sin side er ikke menneskets synd bare allerede fordømt, men den troende har også fått gaven som renser bort synden.¹⁹⁹ Det er dette som er orienteringspunktet og fundamentet for hele det kristne livet.

5.3 Det kristne livet

Det kristne livet er imidlertid ikke et liv som slår seg til ro med det man allerede har fått og lar det være med det. Snarere tvert imot forklarer Luther hvordan det er Guds vilje for mennesket at det skal motta i stadig større grad hva det allerede har mottatt. Dette skjer ved at mennesket søker nær til Kristus fra dag til dag slik at det kan bli fullstendig forvandlet i og til Kristus.²⁰⁰ Forståelsen av troen som en primært fortidig hendelse med fremtidige konsekvenser utvides dermed slik at den også rommer troen forstått som en daglig virkelighet. Hvordan ser så dette daglige livet ut? Hvordan ser et kristent liv som preges av forståelsen av delaktigheten i Kristus ut?

¹⁹⁸ LW 32, 227

¹⁹⁹ LW 32, 230

²⁰⁰ LW 32, 235

5.3.1 Dåp

Det kristne livet har et viktig startpunkt som Luther nevner flere steder i Antilatamus; dåpen. Som vi har sett fra Luthers konflikt med Latamus er dåpen forstått som et viktig vendepunkt i et menneskes liv som markerer begynnelsen på det kristne livet. Luther og Latamus er enige om at dåpen spiller en sentral rolle i menneskets frelse og at denne fører til en virkelig forandring i mennesket, men er imidlertid uenige om hvordan dette skal forstås. Luthers utleggelse om hvorvidt enhver god gjerning er synd spisser denne diskusjonen, og avslører de forskjellige forutsetningene som legges til grunn for forståelsen av det kristne livet, spesielt knyttet til menneskets mulighet for å oppfylle Guds lov.

Luther slår fast at dåpen skal forstås som en fullstendig tilgivelse av menneskets synd, samtidig er det noe av denne synden som gjenstår. Dette ulegger han ved å vise til Jesu ord i Joh 13,10: ”Den som er badet, er helt ren, og trenger bare å vaske føttene...”²⁰¹ Dåpen forstås dermed som en integrert del av hvordan Gud handler for å frelse mennesket og formidler Guds tilgivelse til mennesket. Det er ved dåpen Gud inngyter sin kraft i mennesket på en slik måte at synden ikke lenger regjerer og setter synden ut av spill. Synden kan ikke lenger gjøre mennesket skyldig for Gud eller plage menneskets samvittighet og kraften den hadde til å lede mennesket dag for dag inn i større og større ondskap blir brutt.²⁰² Som en motsetning til synden fremstiller Luther hvordan mennesket får tilgivelse gjennom dåpen, og at Guds gave eller kraft som følger med denne dag for dag virker i mennesket for å utrydde synden i mennesket inntil den en dag blir fullstendig utryddet.²⁰³ Videre forklarer han hvordan rettferdigheten er lenkene som binder synden i den kristne. Dette er som vi har sett over en rettferdighet som ikke bare kommer fra Kristus, men som er å finne i Kristus.²⁰⁴ Dåpen og delaktigheten i Kristus er dermed nært knyttet sammen i forståelsen av hvordan Gud frelser mennesket. For den troende er dåpen også en ytre, rent fysisk handling som gir uttrykk for den rettferdighet som Gud virker i mennesket. Dåpen er derfor også et slags bevis for den troende på at man er blitt tilgitt all synd og virkelig rettferdig slik dåpen virker i mennesket. Handlingen fungerer som et ytre symbol på den indre virkeligheten som dåpen formidler.²⁰⁵

Forståelsen av sammenhengen mellom dåpen og delaktigheten i Kristus er også noe som har blitt videreført fra den lutherske tradisjonen til i liturgien til Den Norske kirke. I de innledende ordene til dåpshandlingen sies det om dåpen at ”Vi forenes med Jesus Kristus til et

²⁰¹ BM 2011

²⁰² LW 32, 202

²⁰³ LW 32, 208

²⁰⁴ LW 32, 235

²⁰⁵ LW 32, 213

nytt liv, og innlemmes i den kristne kirke.”²⁰⁶ Også i bønner ved døpefonten kommer forståelsen av dåpen som en forening med Kristus tydelig frem i to av de tre valgalternativene. Disse nevner ikke bare foreningen med Kristus, men knytter foreningen spesifikt til hva Jesus utrettet ved sin død og oppstandelse.²⁰⁷ Forståelsen av dåpen som forening med Kristus er altså noe som har blitt videreført i liturgisk form for eksempel i Den norske Kirke.

5.3.2 Omvendelse

Et viktig element ved dåpen er som vi har sett forståelsen av hvordan den formidler den rettferdigheten som gjør mennesket rettferdig for Gud og som også fortsetter å rense ut synden i mennesket. I Romerne 6 skriver Paulus om hvordan mennesket i dåpen blir forent med Kristus, og får del både hans død og hans oppstandelse. I forlengelsen av avsnittet om dåpen fortsetter han i vers 12 med å gi en oppfordring til menigheten i Roma om å ikke la ”... synden herske i den dødelige kroppen deres, så dere følger kroppens lyster.”²⁰⁸ Dette henger Luther seg ved, og bruker blant annet dette verset, for å utlegge hvordan det kristne livet er et liv i rettferdighetens visshet, men samtidig også et liv preget av omvendelse og kamp mot synden. Denne måten å tenke på henter Luther fra Jesu egne ord ved å vise til Lukas 24,47 hvor Jesus sier at ”...i hans navn skal omvendelse og tilgivelse for syndene forkynnes for alle folkeslag...”.²⁰⁹ Det er altså ikke nok å forkynne kun syndenes forlatelse. Man må også forkynne omvendelse, og dette forstår Luther som den transformasjon av menneskets fordervede natur og den kontinuerlige fornyelsen fra synd som troen virker i mennesket. Så lenge mennesket lever må det være fornyelse og omvendelse, slik at synden blir drevet ut. Dette skjer når menneskets liv forandres ved at troen renser ut synd og ved at man stiller seg under Guds herredømme hvor det er hans tilgivende nåde som regjerer. Ved Guds nåde blir menneskene frelst og gjort fullstendig rene, men det er ved aktiv tro at den synd som gjenstår blir rensset bort.²¹⁰

Det er et viktig poeng for Luther å understreke at selv om synden ikke er blitt fullstendig utryddet ved dåpen og troen så betyr ikke dette at de troende skal styres av synden

²⁰⁶ *Gudstjeneste for Den norske kirke* (Stavanger: Eide forlag, 2011), 3.3

²⁰⁷ *Gudstjeneste*, 3.8

²⁰⁸ BM 2011

²⁰⁹ BM 2011

²¹⁰ LW 32, 231-232

slik de en gang ble²¹¹ og Paulus oppfordring til romerne om å ”drepe kroppens gjerninger”²¹² i Romerne 8,13 gjelder også for oss. Det er ingen forskjell på det sinne eller de onde begjær som finnes i de troende, kontra de som ikke tror, forskjellen ligger i at under Guds nåde har ikke sinnet og begjæret lenger overtaket.²¹³ Siden dommen over synden allerede er avgjort og synden er blitt fordømt ved en rettfærdig dom bør også de troende effektivere denne dommen, ikke ved egen kraft, men ved den rettfærdighet man har fått som en gave fra Gud.²¹⁴

Utgangspunktet for mennesket omvendelse og utrensing av synden er dermed grunnleggende sett å finne i den kraft mennesket mottar som en gave fra Gud ved troen og dåpen. Dette betyr at i kampen mot synden står ikke mennesket alene, men har del i Kristi seier over synd og død på en slik måte at den blir virkekræftig også i den enkelte troendes liv. Omvendelse og en aktiv holdning mot synden i en selv synes dermed å være en naturlig del av det kristne livet.

Forståelsen av omvendelse og kamp mot synd må imidlertid alltid ses i konteksten av hva mennesket allerede har fått del i ved delaktigheten i Kristus. Det er en kamp som kjempes fra det perspektiv at seieren allerede er vunnet. Å leve i omvendelse og en aktiv tilværelse mot synden er dermed ikke noe som preges av frykt, verken for synden eller Gud. Kristus er seierherren, ”Herren mektig i strid”²¹⁵, og det er gjennom hans gaver at synden overvinnes.²¹⁶ I Antilatamus forklarer Luther hvordan lovens herlighet er at den gir kunnskap om synd²¹⁷, og at dens oppgave består i å avsløre menneskets syndighet og overvelde mennesket med denne kunnskapen på en slik måte at man drives til en lengsel etter nåde. Evangeliet kommer som en kontrast inn etter loven og forkynner rettfærdighet og nåde som leger menneskets syndighet.²¹⁸ At evangeliet følger etter loven betyr ikke at det opphever forståelsen av hva som er synd siden mennesket ikke lenger regnes som en synder, men det har likevel følger for forståelsen av lovens funksjon. Når et menneske har kommet til tro og funnet Guds nåde har nemlig loven tjent sin hensikt og spilt alle kortene sine når det kommer til frelestilegnelsen. Forståelsen av at mennesket i seg selv er en synder får ikke overskygge forståelsen av at mennesket i Kristus er rettfærdig.²¹⁹ Kunnskap om synd eller egen syndighet er etter at man har fått del i Kristus noe som må forstås i et annet lys enn før frelsen.

²¹¹ LW 32, 210

²¹² BM 2011 Rom 8,13

²¹³ LW 32, 207

²¹⁴ LW 32, 206

²¹⁵ BM2011 Sal 24,8

²¹⁶ LW 32, 252

²¹⁷ LW 32, 177

²¹⁸ LW 32, 226-227

²¹⁹ LW 32, 213

En viss oppmerksomhet omkring egen synd er naturlig nok nødvendig for å kunne kjempe mot den, men oppmerksomheten omkring dette synes å være noe Luther forutsetter at vil komme av seg selv når rettferdigheten som er i den troende er virksom. Man vil merke kampen som finner sted på en måte som man ikke gjorde før man kom til tro. Før man kom til tro var syndens virksomhet ikke en kamp siden den ikke møtte noen motstand fra menneskets natur.²²⁰ Dette står i kontrast til et overdrevet fokus på hvordan den troende trenger å være konstant oppmerksom på sin egen syndighet eller synd. Dersom det å være konstant oppmerksom på egen syndighet blir gjort til et kjennetegn på et kristent liv eller blir oppfattet som en forutsetning for å være rettferdig ved tro nærmer man seg fort en forståelse som likner på den Luther kritiserte Latomus for. Omvendelse og kamp mot synden etter at man har kommet til tro må ikke forveksles med den fortvilelse over egen syndighet som skal drive mennesker til troen. Menneskets desperasjon og lengsel etter en nådig Gud er oppfylt i møtet med evangeliet og troen på Kristus som gir Guds nåde. En forståelse av det kristne livet hvor den troende på egenhånd er nødt til å holde oversikt over egne synder for å kjempe mot dem og hvor dette overskygger den troendes visshet om sin egen rettferdighet i Kristus skiller seg ikke nevneverdig fra den gjerningsrettferdighet Latomus kritiseres for.²²¹ Dersom menneskets kunnskap om synden gjøres til en forutsetning for rettferdighetens kamp i den troende mot denne synden legger dette premisset for en forståelse av hvordan mennesket blir rettferdig hvor menneskets prestasjon blir det avgjørende punktet. Det å skulle være selvransakende eller å dvele ved egen syndighet selv etter frelsen kan derfor bli en ny variant av Latomus forståelse av hvordan mennesket kan gjøre ”det som er i en”²²² med sine naturlige krefter og på den måten åpne eller stenge for Guds nåde. Forståelsen av omvendelse og kampen mot synden må derfor alltid på en grunnleggende måte forankres i den troendes enhet med Kristus som har gitt del i Hans rettferdighet og allerede vunnet mennesket en nådig Gud.

²²⁰ LW 32, 252

²²¹ LW 32, 154

²²² LW 32, 154

5.3.3 Nattverd

I forlengelse av beskrivelsen av dåpens og omvendelsens plass i det kristne livet er det også på sin plass å si noen ord om nattverdens plass i det kristne livet. Luther nevner ikke nattverden eksplisitt i Antilatamus, og det er derfor ikke mulig på bakgrunn av dette skriftet å si noe om Luthers forståelse av nattverden og delaktigheten i Kristus. Nattverden er imidlertid et tema Luther tar opp andre steder, og med utgangspunkt i Luthers Store Katekisme skal oppgaven undersøke hvordan nattverden fremstilles som en del av det kristne livet og hvordan dette relateres til forståelsen av delaktigheten i Kristus. Luthers Store Katekisme ble utgitt i april 1529 og fikk i menighetene tidlig etter utgivelsen posisjon som bekjennesskrift med autoritet i trosspørsmål. Store katekisme er skrevet for hyrder og lærer i menighetene og ble av ansett å være en sammenfatning av innholdet i Skriften, alt det en kristen trenger å vite for å bli frelst.²²³

Nattverden omtales i Store katekisme som mat for sjelen som styrker det nye mennesket. Ved dåpen blir man født på ny, men på grunn av synden som fremdeles finnes igjen etter dåpen har nattverdens sakrament blitt innstiftet. Nattverden er ”gitt til daglig føde og næring som troen kan styrke seg og nære seg på, så den ikke skal gi opp kampen, men bare bli sterkere og sterkere. For det nye livet skal være slik at det stadig vokser og går fremover.”²²⁴ Vi ser her at også nattverden knyttes til forståelsen av hvordan det kristne livet er noe som utfolder seg og brer om seg i et menneskes liv etter at det har kommet til tro, og at den tenkes å ha en sentral plass i kampen mot synden. Nattverden tenkes som en trøst og hjelp hvor den troende kan hente ny kraft og oppkvikkelse.²²⁵

Videre forstås natteverden som et sted hvor syndenes tilgivelse finner sted. Ikke ved gjerningen eller brødet og vinen i seg selv, men ved at den troende tror Ordet som knyttes sammen med dem. Forkynnelsen er også her sentral og viktig for forståelsen av hvordan troen trenger noe å knytte sin tro til. Nattverden tilbyr syndenes forlatelse ved Kristi ord, og det er den som tror at dette gjelder for *seg selv* som i nattverden mottar denne.²²⁶ Når Luther understreker at nattverden faktisk meddeler Jesu kjøtt og blod er dette på grunn av Gud Ord som knytter seg til brødet og vinen. Ved kraften i dette Ordet, blir det slik som Kristus taler, for slik han sier, slik er det.²²⁷ Vi ser her at forståelsen av Guds ord som et skapende,

²²³ Jens Olav Mæland (red.), *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter* (Oslo: Lunde forlag, 1985), 277

²²⁴ Martin Luther, ”Luthers Store Katekisme. Tysk katekisme” i *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter* (red. J.O.Mæland; Lunde forlag; Oslo, 1985), 297-386, 376

²²⁵ Luther, ”Store katekisme”, 376

²²⁶ Luther, ”Store katekisme”, 376-377

²²⁷ Luther, ”Store katekisme”, 375

virkekraftig ord er grunnleggende for nattverdsforståelsen, og at troen er avhengig av noe å knytte seg til. Forståelsen av forkynnelsen som en vesentlig del av frelsesmeddelelsen er tilstede også i forståelsen av nattverden og dette knyttes som vi har sett tidligere til inkarnasjonen og Jesu forening med mennesket som grunnforutsetning for at menneskelig språk kan formidle Guds virkelighet.

Forståelsen av nattverden som en viktig del av det kristne livet understrekes også ved at Luther oppfordrer kristne til å motta nattverd ofte.²²⁸ Han gremmes over at det er en så stor gruppe kristne som kan gå år mellom hver nattverd, ”som om de var så sterke kristne at de ikke trengte det.”²²⁹ Nattverden mottas ikke på bakgrunn av menneskets verdighet²³⁰ eller følte behov, men på Guds ord, og alle kristne burde motta nattverd ofte, ikke av tvang, men fordi Kristus ønsker det.²³¹

Det er videre av interesse at ordbruk som spiller på forening med Kristus hentes frem i nattverdsliturigen i Den norske kirke. I gudstjenesteordningen fra 2011 ber man i bønnen i tilknytning til forberedelsen av nattverdsmåltidet i hovedgudstjeneste: ”Velsignet er du, Gud. Din er jorden og alt som fyller den. Av ditt eget gir vi deg tilbake. Foren din kirke av alle folkeslag og tungemål. Likesom kornet er blitt ett i brødet og druene i vinen, så gjør oss til ett med hverandre og med Herren Jesus Kristus.”²³² En av de fire foreslåtte takkebønnene ved måltidets slutt takker for at Gud har ”...gitt oss del i Jesu Kristi seierrike død og oppstandelse.”²³³ I nattverdordning for særlige anledninger inneholder også et av de tre alternativene for nattverdsbønn henvisning til hvordan dåpen ”...forente oss med Jesus Kristus, din sønn. Nå ber vi deg: Send din Ånd over oss og dine gaver, så vi får kraft til å leve og frimodighet til å tro.”²³⁴ Forståelsen av hvordan nattverden gir uttrykk for en forening med Kristus og gir kraft til å leve det kristne livet er altså noe som også finnes igjen i Den norske kirkes liturgi og er noe man kan velge å legge vekt på ved å ta i bruk liturgiske alternativer som fremmer dette perspektivet.

²²⁸ Luther, ”Store katekisme,” 377

²²⁹ Luther, ”Store katekisme”, 377

²³⁰ Luther, ”Store katekisme”, 379

²³¹ Luther, ”Store katekisme”, 378

²³² *Gudstjeneste*, 2.16

²³³ *Gudstjeneste*, 2.20

²³⁴ *Gudstjeneste*, 2.80

5.3.4 Gode gjerninger

Luther forklarer i Antilatamus hvordan den nye rettferdighet som mennesket får ved troen på Kristus er en ny rot i mennesket som bytter ut synden og som bærer frukt i gode gjerninger.²³⁵ Tatt i betraktning hvor nært knyttet rettferdigheten er til forståelsen av hvordan mennesket ved troen får del i Kristus, må også gode gjerninger ses i dette perspektivet. Selve muligheten for gode gjerninger hviler fullt og helt i Guds nåde. I seg selv er det ingen gjerninger som kan måle seg opp med Guds standard, og det er kun dersom Guds nåde regjerer over oss at gode gjerninger faktisk er gode.²³⁶ Når mennesket så er kommet til tro åpner dermed dette muligheten for å gjøre faktisk gode gjerninger fordi man ved troen plasseres under Guds nåde. Dette må imidlertid ikke tolkes dit hen at mennesket ved troen i seg selv blir satt i stand til å gjøre gode gjerninger, de gode gjerningene er grunnlagt på den rettferdighet man har i Kristus og hvordan troen jobber i den troende for å rense ut synden. Luther knytter forståelsen av omvendelse, det å kjempe mot synden og gode gjerninger tett sammen. Å daglig handle i forventningen om at synden en dag skal bli helt utryddet er hva det vil si å gjøre gode gjerninger.²³⁷ Videre har Gud åpenbart for menneskene konkret hva gode gjerninger er, for at man ikke skal lure på om man har dem eller ikke. Disse er imidlertid ikke gjerninger som mennesket presterer, men knyttes til Åndens gjerning i mennesket; Åndens frukt som i Gal 5,22-23a²³⁸ identifiseres som "...kjærlighet, glede, fred, overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, ydmykhet og selvbeherskelse."²³⁹

Både Luthers egen beskrivelse av gode gjerninger som en frukt av menneskets nye rot og den bibelske ordbruken med Åndens frukt peker i retning av en organisk forståelse av hvordan gode gjerninger kommer til syne i den kristnes liv. Frukten forstås som et naturlig resultat av menneskets rettferdighet, men som vi har sett av forståelsen av omvendelsen og kampen mot synden er det et tiltagende perspektiv også her. Et tre bærer ikke frukt uten å bli tatt vare på, og gitt næring. Den troende er blitt en gren på Jesu vintre, og bærer ren frukt ut fra denne posisjonen, men det hører også med at Gud beskjærer den troende slik at han kan bære enda mer frukt.²⁴⁰ Det er imidlertid Gud som er den handlende også her. Den troende kan ikke mane frem noen genuint gode gjerninger på egenhånd, men kan kun aktivt søke nær

²³⁵ LW 32, 227

²³⁶ LW 32, 172

²³⁷ LW 32, 213

²³⁸ LW 32, 193. Luther siterer her bibelteksten. Det er verdt å legge merke til at bibelteksten her omtaler Åndens frukt i entall, selv om kvalitetene som omtales er mange. Det er én frukt som kommer til uttrykk på mange forskjellige måter.

²³⁹ BM 2011.

²⁴⁰ LW 32, 232

til Kristus, som er kilden til de gode gjerningene. Selv om den troende er helt dekket av Guds nåde, og det er denne nåden som gjør det mulig å si at mennesker kan gjøre gode gjerninger, må ikke dette forstås dit hen at alle gjerninger en kristne gjør er gode. Snarer tvert imot er Luthers vektlegging av at det fremdeles finnes synd i de troende med på å understreke at det også for den som tro finnes gode og onde gjerninger. Den kristne er kalt til å motsette seg det onde og være ivrig til å utrydde det. Denne iveren er til velbehag for Gud, ikke på grunn av dens egen verdi, men fordi Gud har lovet å akseptere den når den er under nåden.²⁴¹ Gode gjerninger har dermed en naturlig plass i det kristne livet, som et ytre uttrykk for den indre virkeligheten som troen virker i de troende.

5.3.5 Fellesskap med andre kristne

At den kristne ved troen har fått del i Kristus har ikke bare betydning for den kristne som enkeltperson, men er på en dyptgripende måte med på å sette mennesket inn i et fellesskap, ikke bare med Gud, men også med andre kristne. Det er de troende som sammen utgjør Kristi kropp ved at alle de troende og Kristus deler den samme Ånd. Ånden er med hver enkelt i deres utfordringer, og er den samme alle steder og til alle tider.²⁴² Den kristne er dermed ved delaktigheten i Kristus koblet til de andre troende, uavhengig av personlig relasjon eller kjennskap. På bakgrunn av 1.kor 12,26: ”For om ett lem lider, lider alle de andre med. Og om ett lem blir hedret, gleder alle de andre seg.”²⁴³ forklarer Luther i et annet skrift hvordan det er slik at om en annen kristen lider så blir denne lidelsen også Kristi og alle andre kristne sin også. Inger lider alene, og på samme måte kan man glede seg over andres velsignelser som om de var ens egne. Forståelsen av hvordan det skjer en utveksling av egenskaper mellom Kristus og den troende er altså et prinsipp som Luther ikke kun bruker på relasjonen mellom Gud og menneske, men som også blir forbilde for forståelsen av forholdet mellom de troende. Det kristne fellesskapet er dermed mer enn sosiale relasjoner eller en gruppetilhørighet, men griper til kjernen av hva mennesket som er i Kristus er og har. Som et speilbilde av Kristus kan også de troende ta del i andre menneskers lidelse eller glede og på den måten leve ut det kristne livets to naturer ikke bare i forholdet til Gud, men også i møte med andre mennesker.

244

²⁴¹ LW 32, 212

²⁴² LW 32, 176

²⁴³ BM 2011

²⁴⁴ Steiger, ”Communicatio Idiomatum”, 135

Som vi har sett over er dåpen og nattverden viktige elementer i Luthers forståelse av hvordan det kristne livet skal leves ut. Også disse sakramentene har med seg et fellesskapsperspektiv som preger forståelsen av det kristne livet som en tilværelse knyttet til andre kristne. Både dåpen og nattverden er handlinger som under normale omstendigheter utføres i rammen av en gudstjeneste, hvor man er flere kristne sammen og er en del av hverandres trosutøvelse. Som vi har sett fra eksemplene fra Den norske kirkes liturgi gis det uttrykk for at man forstår sakramentene på en måte som setter den dømte og den som mottar nattverd ikke bare i kontakt med Gud, men også de andre troende. Dåpen gjør den dømte til en del av kirken, Jesu kropp, og i nattverden ber man om at man skal forenes ikke bare med Kristus, men også med hverandre.

5.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på hvordan forståelsen av det kristne livet påvirkes av og henger nært sammen med forståelsen av den troendes delaktighet i Kristus. At den troende har fått del i Kristus er ikke bare noe som ligger som en teoretisk forutsetning for at man kan tenke at man er frelst, men forstås også som en grunnleggende forutsetning for at man kan leve ut det kristne livet. Å være en kristen er å søke nær til Kristus fra dag til dag, en holdning som ikke bare påvirker hvordan man tenker, men som også fører med seg en reel forvandling av den troende slik at han eller hun formes i Kristi bilde. Den som tror har sitt fokus på Kristus og det er ut fra dette ståstedet at det kristne livet vokser ut. Et kristent liv er derfor først og fremst et liv som i tro er vendt mot Kristus og det som Han har utrettet for oss. Dette fokuset fører med seg forståelsen av at den som er i Kristus er blitt rettferdig, og at dette er en rettferdighet som hviler ene og alene på Guds nåde. Tilliten til Guds nåde og vissheten om at Hans ord utretter det Han sier er grunnlaget for hele det kristne livet. At rettferdigheten er noe som blir mennesket til del ved at man blir ett med Kristus er som vi har sett viktig for rettferdiggjørelsen slik den fremstilles i Antilatomus og spiller en viktig rolle for hvordan det kristne livet som skisseres kan bli mulig.

Et kristent liv er ikke et liv som mennesket lever i egen kraft, men er drevet av fellesskapet med Kristus og den utrustning som mennesket får del i gjennom dette. Det kristne livet må derfor forstås som et resultat av dette fellesskapet, og en naturlig følge av den rettferdighet og den nye rot som mennesket får ved troen på Kristus. Utgangspunktet for all tale om hva det kristne livet innebærer eller fører med seg er derfor å finne i hva Gud har virket i mennesket før det nye livet var en virkelighet eller mulighet. Dåpen fremstilles i Antilatomus som det naturlige startpunktet for det kristne livet. Ved dåpen blir Guds kraft

inngytt i mennesket på en slik måte at synden i mennesket både blir tilgitt og blir gradvis drevet ut av mennesket. Dåpen fører med seg en virkelig forandring i mennesket og er også for den troende et sikkert ytre tegn på den rettferdighet man har fått.

At det kristne livet er et liv i omvendelse er et viktig poeng for Luther i Antilatamus. Når det er slik at synden ikke er blitt helt borte ved dåpen og troen betyr ikke dette at man bare skal slå seg til ro og akseptere den synden som finnes fremdeles, men det kristne livet skal preges av holdninger og handlinger som søker å fjerne denne synden. Forholdet til synden fremstilles som en kamp, og den troende tar del i denne kampen ved hjelp av en aktiv tro som handler i forventningen om at synden skal bli utslettet. Utgangspunktet for å drive ut eller rense bort synden, er som med frelsen ikke å finne i menneskets innsats, men handler om å koble på den kraft som Gud er tilstede med i mennesket. Siden Gud allerede har vunnet over synden ved Kristi død og oppstandelse er dette en kamp som allerede er vunnet også i den kristne, samtidig som det er et tiltakende perspektiv på hvordan synden drives ut fra den troende. Nattverden nevnes ikke direkte i Antilatamus, men på bakgrunn av Luthers beskrivelse av nattverden andre steder er det naturlig å anta at også nattverden må regnes med som en naturlig og regelmessig del av det kristne livet.

Gode gjerninger regnes av Luther som en naturlig del av det kristne livet. Disse forstås ikke, som hos Latamus, som fortjenstfulle gjerninger som skal sikre den kristne nåde, men er å forstå som frukten av den nye rettferdigheten som den troende får. Gode gjerninger identifiseres med Åndens frukt, og er et resultat av det som allerede har funnet sted i mennesket. Det er Gud som gir frukt og det er også Han som beskjerer de kristne slik at de bærer stadig mer frukt. Denne frukten er ikke noe mennesket kan mane frem på egenhånd, men vokser naturlig frem av fellesskapet med Kristus og troen som søker til Ham. Fellesskapet med Kristus er også utgangspunktet for hvordan den kristne er en del av et fellesskap med andre kristne. Alle de som er blitt forent med Kristus er også blitt forent med hverandre og er del av det samme fellesskapet. Dette får betydning for hvordan man tenker seg at troslivet skal leves ut og fordrer en holdning til andre kristne som preges av denne enheten. Forståelsen av hvordan kristne er kalt til å bære hverandres byrder viderefører forståelsen av hvordan den troende deler egenskaper med Kristus til forholdet kristne i mellom. Ved inkarnasjonen er dermed en ny dimensjon muliggjort ikke bare i relasjonen mellom Gud og menneske, men også i mellommenneskelige relasjoner.

Kapittel 6 AVSLUTNING

6.1 Konklusjon

Denne oppgaven har gjort en undersøkelse av hvordan Martin Luther forstår den troendes delaktighet i Kristus i skriftet Antilatamus. Ved hjelp av problemstillingen fremstilt i kapittel 1 har den undersøkt kildekriftet ved å stille spørsmål til teksten og hentet inn aktuelle perspektiver fra relevant sekundærlitteratur. Med utgangspunkt i denne problemstillingen vil konklusjonen søke å trekke sammen de store linjene fra de foregående kapitlene for å gi en oppsummerende besvarelse av denne.

Luthers forståelse av delaktighet i Kristus slik dette kommer til uttrykk i Antilatamus må først og fremst forstås som en måte å gi uttrykk for den grunnleggende kristne sannhet at Gud ved Jesus Kristus griper inn i en verden som har havnet på ville veier for å ta et oppgjør med synd og føre mennesker tilbake til seg selv. Mennesket er etter syndefallet preget av synd på en slik måte at den gjennomsyrrer alt mennesket er og gjør. Denne synden er en indre rot i mennesket som gjør det skyldig for Gud og gjenstand for Guds rettferdige straff og dom. Ved evangeliet griper Gud selv inn i verden for å fjerne synden og lege naturen som er blitt ødelagt av synden. Dette skjer ved at Kristus kommer til verden som et menneske og lever et syndfritt liv som oppfyller Guds lov og vilje. Kristus er fullstendig rettferdig og ved å dø på korset tar han på seg menneskets synd og den rettferdige straffen for denne. Et menneske blir frelst ved at det tror at Kristi død gjelder for seg selv og ved denne troen blir det regnet som rettferdig av Gud.

Forståelsen av den troendes delaktighet i Kristus peker på at menneskets frelse innebærer mer enn at Gud gir mennesket en ny merkelapp, men at den som tror får del i Kristi rettferdighet og kan regne denne som sin egen. Når Bibelen forteller at Kristus ble synd og Luther understreker at synden overføres på Kristus er ikke dette bare en uttrykksmåte. Ved troen blir menneskets synd virkelig overført på Kristus og den troende får på sin side virkelig del i Kristi rettferdighet. Den frelsende troen er den tro som stoler på at Jesu rettferdighet gjelder for seg, og som klynger seg til Kristi rettferdighet. Dette er en rettferdighet som drar den troende inn i seg, og skjerner mennesket for Guds vrede. Samtidig blir Kristi fremmede rettferdighet inngytt i mennesket, og virker der som en Guds kraft og gave som rensar ut synden i mennesket. Ved troen på Kristus får den kristne en ny rot, mennesket blir rettferdig.

Luther forklarer hvordan det er en parallellitet mellom hvordan han forstår forholdet mellom Gud og menneske i Kristus og den troende og Kristus. På samme måte som Kristus

både er Gud og menneske og de to naturene er ett, slik er det også mellom Kristus og den som tror. Det betyr at på samme måte som Kristi to naturer i inkarnasjonen føres sammen på en måte som virkelig er en forening, men uten at de to naturene sammenblandes, blir også den som tror ett med Kristus. Det er på bakgrunn av denne foreningen at synden overføres på Kristus og den troende får Kristi rettferdighet. I troen på Kristus får altså den troende del i Jesu natur. Denne nye naturen er imidlertid ikke noe mennesket kan karre til seg eller motta og så skille fra dens kilde. Den troendes nye rettferdige natur og den forandring som skapes i mennesket er ikke noe mennesket kan opprettholde selv, men er uløselig knyttet til Kristus selv og relasjonen til Ham. Mennesket forenes med Kristus og får del i alt Han er. På den ene siden er det derfor riktig å si at mennesket får del i guddommelig natur, samtidig som det fremdeles er en grunnleggende vesensforskjell mellom Gud og mennesket som aldri vil overkommes. Det er et viktig poeng for Luther å understreke at det kun er Gud som kan ta et endelig oppgjør med synden i verden. Inkarnasjonen og med den menneskets mulighet til å få del i Kristi rettferdighet hviler grunnleggende på Guds vilje og makt til å gjennomføre denne.

Delaktigheten i Kristus fører som over nevnt til at mennesket blir ett med Kristus og får del i Hans natur. Den rettferdighet som mennesket får del i fremstilles i Antilatimus som en aktiv kraft i den troende som ikke bare sikrer den kristne Guds nåde, men som også fører til en virkning i mennesket slik at mennesket *blir* rettferdig. Ved foreningen med Kristus får mennesket del i Kristi seier over synden, og synden som gjenstår i mennesket kan ikke lenger fordømme den som tror. Synden har heller ikke den samme kraft som den en gang hadde, men rettferdigheten i mennesket hersker over synden og kjemper en kamp mot denne. Dette er ikke en kamp de kristne kjemper alene, men det er Kristus i dem som kjemper mot synden, en kamp hvor utfallet allerede er avgjort. Den troende får ved delaktigheten i Kristus Ånden, som er tilstede og styrker de troende i det nye livet. Dette er hele Kristi kropps Ånd som knytter den troende både til Kristus selv, og til de andre troende som utgjør hans kropp. Ånden er også den som virker gode gjerninger i den som tror. Disse forstås som et resultat av Åndens tilstedeværelse og den nye roten i mennesket, som bærer god frukt.

Delaktigheten i Kristus blir til ved at mennesker kommer til tro og setter sin tillit til at Kristi rettferdighet gjelder for dem selv. En forutsetning for denne troen er at mennesket har noe å tro på, og knyttes til forkynnelsen av Guds ord. Forkynnelsen av evangeliet er imidlertid mer enn bare en beskrivelse av Gud vilje eller hensikt om å frelse mennesker, men skaper, i kraft av å være Guds ord, det det taler. Da Kristus kom til verden gjorde han det mulig for det skapte ordet å romme mer enn bare den skapte virkeligheten, ved at Han var både Gud og menneske. Inkarnasjonen gjør det mulig at ord utvides på en slik måte at det kan gi uttrykk for

det evige og guddommelige gjennom metaforer. Troen griper fatt i denne virkeligheten og tror at ordene virkelig utretter det de sier. Ved hjelp av sitt Ord formidler og virker Gud sin frelse, og troen griper fatt i denne og tror at det gjelder for seg selv. Forkynnelse er dermed en forutsetning for at mennesket kan tror, og er det stedet hvor Gud og menneskets virkelighet møtes. Troen fremstilles videre i Antilatamus som en gave fra Gud som tar bolig i mennesket og som er en virksom kraft som aktivt rensar ut synd. Troen identifiseres med rettferdigheten og Guds gave, en rettferdighet og gave som vi i oppgaven har sett at kun er å finne i *Kristus* og på grunn av hans syndfrie død.

Forståelsen av delaktigheten i Kristus er et perspektiv som setter et klart preg på hvordan det kristne livet fremstilles i Antilatamus. Det kristne livet er først og fremst et liv som er knyttet til Kristus og som tar del i hans rettferdighet og seier over synden. På grunn av delaktigheten i Kristus er den som tror virkelig rettferdig og dette er utgangspunktet for den troendes forhold til Gud, synden og sine omgivelser. I Kristi rettferdighet kan den troende være trygg på sin posisjon fremfor Gud, og frimodig regne med den velvilje og nåde Kristus har vunnet for den som tror. Dette er noe som fører til fred, glede, fremtidstro og mot til å møte alle ting, selv døden. Det viktige startpunktet for det kristne livet er å finne i dåpen, hvor Gud inngyter sin kraft i mennesket, som kjemper mot og overvinner synden. Dåpens virkning er todelt ved at mennesket både mottar syndenes tilgivelse og Guds kraft, som er vesentlig for å herske over den synden som fremdeles finnes i mennesket etter at det er døpt.

Kampen mot synden er imidlertid ikke en kamp mennesket kjemper selv, men en kamp som Kristus utkjemper i den som tror og holder seg til ham. Omvendelse, forstått som det å daglig søke nær til Kristus og handle i forventingen om syndens utslettelse er derfor en naturlig del av det kristne livet. Det kristne livet er ikke en passiv tilværelse som sier seg fornøyd med det man en gang mottok, men en tilværelse som stadig søker inn i Ham som er kilden til det livet man har fått del i. Nattverden har en naturlig plass i den kristnes liv som et sted hvor Kristus kommer oss i møte og gir kraft til å leve det nye livet. At det kristne livet preges av gode gjerninger forstås som en naturlig følge av og et ytre uttrykk for den indre virkeligheten som Kristus virker i mennesket når det forenes med Ham. Ved foreningen med Kristus forenes den som tror ikke bare med Kristus, men også med alle de andre troende som er forent med Kristus. Et kristent liv er på grunn av delaktigheten i Kristus per definisjon et liv i fellesskap med andre kristne.

6.2 Utblikk

Hva er det å være en kristen? Dette spørsmålet ble stilt i oppgavens innledningskapittel og kan på mange måter stå som en overskrift for hele denne oppgavens undersøkelse. Dette er imidlertid ikke et spørsmål som kun er av akademisk interesse, men det griper til kjernen i alle kristnes forståelse av seg selv, troen og hvordan man lever den ut. Jeg ønsker derfor å avslutte med noen refleksjoner omkring oppgavens undersøkelse og konklusjon med tanke på formidling av evangeliet i dagens kirkelige kontekst.

Forståelsen av forkynnens sentralitet er et trekk som har fulgt den lutherske tradisjonen fra dens begynnelse og som har satt sitt preg på en norsk kristenhet som i stor grad har vært dominert av protestantiske kirkesamfunn. Det er ikke likegyldig hva som forkynnes, og hvordan dette gjøres. I oppgaven har vi sett hvordan forkynnelsen ikke bare handler om at mennesker viderefremmer ord om Gud, men at dette også må forstås som selve stedet der Gud ved sitt ord kommer mennesker i møte og virker frelsen i dem. Troen kommer av det man hører. Det er derfor av stor betydning at det som forkynnes i kirker og forsamlinger på en god måte gjenspeiler hele det bibelske budskapet om hvordan Gud ønsker å frelse fortapte mennesker.

Et påfallende trekk ved Luthers forståelse av frelsen slik den fremstilles i Antilatamus er fokuset på hva Gud virker og utretter i den troende. At den troende har fått del i Kristus betyr at man virkelig har blitt rettferdig. I tråd med den lutherske tradisjonens forståelse av den kristne som *simul justus et peccator* er dette noe som kanskje ikke har fått tilstrekkelig oppmerksomhet i mange lutherske miljøer. Man har i ønsket om å ikke ta lett på evangeliet eller forkynne et budskap som ikke får konsekvenser for hele livet, blitt mer opptatt av menneskets syndighet og bevisstheten rundt denne enn på menneskets nye rettferdighet og Guds realisering av det nye livet. Som vi har sett i oppgaven trenger imidlertid ikke et fokus på den effektive siden av rettferdigheten nødvendigvis bety at man avviser at det fremdeles finnes synd i den som tror. Tvert imot ser vi en sammenholding av menneskets forståelse av seg selv som rettferdig, og forståelsen av at det kristne livet er et liv i omvendelse og kamp mot synden. Når dette i Antilatamus ikke fremstilles som en håpløs eller tyngende kamp for den kristne hviler dette alene på forståelsen av hvordan Kristus selv er tilstede i den som tror. At mennesket har del i Kristus og hans rettferdighet fører til at Luther tegner et mer positivt bilde av den kristnes situasjon etter at man har kommet til tro enn man har vært vant til i mange kristne miljøer i Norge.

En potensiell følge av å fremme en utelukkende forensisk forståelse av rettferdigjørelsen er at denne fremstår som noe eksternt utenfor mennesket som mennesket

så må ta stilling til og handle på. Rettferdiggjørelsen er objektivt på plass og så blir det menneskets rolle å respondere på det Gud har gjort. Fokuset for forkynnelsen rettes dermed på å kalle mennesker til å tro og til å velge å følge og adlyde.²⁴⁵ Dermed skilles troen og forståelsen av hvordan man lever ut det kristne livet fra forståelsen av Guds verk i mennesket og Gud som den som virkeliggjør det nye livet. Det blir altså et skille mellom det Kristus har gjort *for oss* og Kristus *i oss*, som Luthers forståelse av delaktighet i Kristus avviser. Det er Kristus selv som er tilstede i den troende med sin rettferdighet som gjør mennesket rettferdig, og ved å skille den kristne fra Kristi person plasserer man seg, i følge Luther, i lovens rammeverk.²⁴⁶ En forkynnelsen som fokuserer mer på menneskets syndighet og egen omvendelse enn på Kristi frigjørende kraft i menneskers liv er ikke lenger evangelisk, dersom man skal benytte betegnelsene lov og evangelium slik de defineres i Antilatamus. Luthers forståelse av delaktighet i Kristus yter dermed motstand til enhver forkynnelsen som primært adresserer og kaller på menneskelig handling forstått som respons på Guds verk utenfor mennesket.

Forståelsen av forkynnelsen som en mulighet for formidling av Guds eget skapende ord, som ved Den hellige Ånd skaper troen i mennesket, legger føringer for hvordan forkynnelsen bør formes. En evangelisk forkynnelsen er, i ordets rette forstand, den forkynnelsen som gjør Guds nåde og rettferdighet til en virkelighet for den som hører og tror. Dette betyr at forkynnelsens sentrum må være formidlingen av Guds ord og løfter til mennesker. Guds ord er virkekraftig og vender ikke tilbake uten å ha utført sin hensikt.²⁴⁷ I forkynnelsen av evangeliet er det derfor, i tråd med forståelsen av delaktigheten i Kristus som uttrykk for evangeliets kjerne, naturlig å tale frimodig om hva den kristne får del i ved troen på Kristus, både til troende og ikke-troende. Det kristne livet preges på en grunnleggende måte av at den kristne er i Kristus og at Kristus selv er tilstede i den som tror og dette har en naturlig plass i forkynnelsen.

En slik tilnærming vil kanskje hos noen vekke bekymring for at man ikke vil forkynne tydelig nok om syndens realitet og kraft. Som vi har sett i oppgaven er imidlertid forståelsen av syndens vesen og realitet en naturlig del av virkelighetsforståelsen også sett fra delaktighetens synsvinkel. Man kan ikke på en sammenhengende og konsekvent måte tale om menneskets delaktighet i Kristus uten å tale om syndens virkelighet og karakter. Evangeliets gode nyheter tømmes for innhold om man ikke sammen med forkynnelsen av Guds nåde og

²⁴⁵ Richard A. Jensen, "Theosis and Preaching: Implications For Preaching in the Finnish Luther Research", *CTM* 31:6 (2004): 434.

²⁴⁶ Jensen, "Theosis and Preaching", 433

²⁴⁷ Jensen, "Theosis and Preaching", 437

rettferdighet også taler sant om synden. Sannheten om synden er imidlertid at dens kraft og virkning i mennesket er forskjellig før og etter at man har kommet til tro og dette må også reflekteres i hvordan man forkynner evangeliet. Man må ikke bli så opptatt av hva man frelses fra at det går på bekostningen av formidlingen av hva man frelses til.

Undersøkelsen i denne oppgaven har vist at Luther har en forståelse av hva frelsen innebærer som på noen områder skiller seg fra hva den lutherske tradisjonen historisk sett har vært vant til å vektlegge. Dette fører naturlig over i en egen og utfordrende diskusjon knyttet til Luthers læremessige autoritet på områder hvor han skiller seg fra andre læreskrifter og dette er ikke det rette stedet for å utfolde denne. At Luther selv fremholder en del synspunkter som i dag ved første øyekast av mange ikke ville bli karakterisert som spesielt lutherske burde imidlertid tjene som en påminnelse om viktigheten av å ha et kritisk og gjennomtenkt forhold til egen tradisjon. Den lutherske tradisjonen er ikke først og fremst forpliktet på seg selv, men på Skriften som læremessig norm og dette er noe det er naturlig og viktig at reflekteres i alle generasjoners forhold til lære og tradisjon.

Kapittel 7 BIBLIOGRAFI

Alfsvåg, Knut. "Language and reality. Luther's relation to classical rhetoric in *Rationis Latomianae confutatio* (1520)". *Studia Theologica* 41 (1987): 85-126

Alfsvåg, Knut. *What no mind has conceived. On the christological significance of apophaticism*. Leuven: Peeters, 2010

Dalland, Olav. *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendahl, 5.utgave 2012

Davies, Brian. *Philosophy of Religion. A Guide and Anthology*. Oxford: Oxford University Press, 2000

Gudstjeneste for Den norske Kirke. Stavanger: Eide forlag, 2011

Højlund, Asger Chr. *Ved gaven helbreder han naturen. Helbredelsestanken i Luthers retfærdiggjørelseslære*. Århus: Forlaget Kolon, 1992

Jensen, Richard A. "Theosis and Preaching: Implications for Preaching in The Finnish Luther Research". *Currents in Theology and Mission* 31:6 (2004) : 432-437

Juntunen, Sammeli. "Luther and Metaphysics: What Is the Structure of Being according to Luther?" i *Union with Christ. The New Finnish Interpretation of Luther*, red. Carl E. Braaten og Robert W. Jenson, 129-160. Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 1998

Kronborg, Uffe. *Retfærdiggjørelsen hos Luther – med særligt henblik på fornyelsen*. København: Nemala, 1999

Lohse, Bernhard. *Martin Luther's Theology. Its Historical and Systematic Development*. Minneapolis: Fortress Press, 1999

Luther, Martin. "Luthers Store Katekisme. Tysk katekisme" i *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*, red. Jens Olav Mæland, 297-386. Oslo: Lunde forlag, 1985

Luther, Martin. *Luther's works. Volume 14*. Saint Louis: Concordia Publishing House, 1958

Luther, Martin. *Luther's works. Volume 32*. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1958

Luther, Martin. "Martin Luther's Critique of Nestorianism" i *The Christian Theology Reader*, red. Alister E. McGrath, 246-247. Chichester: Wiley-Blackwell, 2011

Mannermaa, Tuomo. *Christ Present in Faith. Luther's View of Justification*. Minneapolis: Fortress Press, 2005

McGrath, Alister E. *Christian Theology. An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing, 2007

McGrath, Alister E. *The Christian Theology Reader*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2011

Mæland, Jens Olav (red.). *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*. Oslo: Lunde forlag, 1985

Oftestad, Bernt T. "Lutherdommen". I *Det Kristne Norge. Innføring i konfesjonskunnskap*, red. Helje Kringlebotn Sødal, 79-98. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2002.

Peura, Simo. "Christ as Favor and Gift (donum): The Challenge of Luther's Understanding of Justification" i *Union with Christ. The New Finnish Interpretation of Luther*, red. Carl E. Braaten og Robert W. Jenson, 42-69. Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 1998

Skottene, Ragnar. *Nåden og Gaven. En analyse av et hovedmotiv i Martin Luthers skrift mot Latomus*. Oslo: Solum Forlag, 2008

Steiger, Johann A. "The *communicatio idiomatum* as axle and motor of Luther's theology".
Lutheran Quarterly XIV (2000) : 125-158

"The Chalcedonian definition of the christian faith" i *The Christian Theology Reader*, red.
Alister E. McGrath, 238-239. Chichester: Wiley-Blackwell, 2011

Vind, Anna. *Latomus og Luther. Striden om, hvorvidt enhver god gerning er synd*.
Ph.d.avhandling ved Institut for Kirkehistorie, Det Teologiske Fakultet, Københavns
Universitet, 2001